Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1986 чылдың апрель 29
вторник
№ 103 (13103)
1925 чылда үндезилеттинген.
Өртээ 3 көпеек.

СОВЕТТЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

Эрткен субботада Кызылга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыыжының үшкү сессиязы болган. Аңаа чугаалашкан кол айтырыг—СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайы.

Съездиниң салган сорулгаларын боттандырары-биле Советтер канчаар ажылдаар ужурлугул? Бирги ээлчегде күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге организастыг чорукту, корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаары, он ийиги беш чылдың планнарын күүседири дээш социалистиг чарышты калбартыры чугула. Ылаңгыя салдынган сорулгаларны күүседиринге, иштики курлавырларны долу ажыглаарынга, чиг этти болгаш материалдарны камнаарынга депутаттарның, активтиң идепкейлиг ажылы херек.

Эрги ёзу-биле ажылдаар чаңчылдан шуут уштунарын съезд күш-ажылчы коллектив бүрүзүнден негээн. Советтерден ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөрүн, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга инициативалыг болгаш ажыл-агыйжы болурун, ажыглаттынмайн турар курлавырларны идепкейлиг дилеп тыварын негеп турар. Бо негелде дээрге, бот-тускайлаң шиитпир хүлээп алырындан сестир, үстүкү албан черинден чүү дээрин манаар, оон туржук хензиг айтырыг ужун айтыышкын алыр дээш үстүнче маңнаар чоруктарга удур хемчег-дир. Ындыг шиитпир чок хөөнү болдурбазын съезд-даа негээн.

Совет органнарының ажылдакчылары соңгукчулардан мандатты ап тура, бодунуң бактаап кирген эрге-чагыргазының девискээринде турар бүгү чүүлдер дээш харысалгалыг болур дээрзин XXVII съездиге демдеглээн. Бо дээрге бөдүүн эвес, улуг сорулга. Эрткен сессияга база бо талазы-биле чугаа шиитпирлиг болган. Депутаттарның, күүскомнар ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнге чуртталга бажыңнарының тудуу болгаш чырыдыышкын, кадык камгалалы болгаш бараан аймаанга чоннуң негелдези, садыг болгаш амыдырал хандырылгазы, нийти ажыглал транспорту болгаш бойдус камгалалы доктаамал кирер ужурлуг. Бо айтырыгларны чер-черде четпес шиитпирлеп турарының дугайында чурттакчы чоннуң чөптүг негелделеринге бир дугаар харыы бээр кижилер — депутаттар. Үениң негелдезинден түңнел үндүрүп, Советтер боттарының девискээринде бо айтырыгларны шиитпирлээринче хамаарышкан доктаамал комиссияларны, активти хаара тудар хүлээлгелиг.

Чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынче болгаш ногаанчыдылгазынче кичээнгей салбайн турар чоруктар бар. Бистиң чамдык хоорайларывыстың болгаш суурларывыстың санитарлыг байдалының болгаш нийти культуразының чавызы депутаттарны дүвүредир ужурлуг. Чурттакчылыг черлерде үрелих серилер болгаш херимнер, чашпан тудуп чээп огородтар, боктуг кудумчулар — күүском ажылдакчыларының, оларның хөй санныг активчилериниң арнын кызыдар үе келген.

Партияның съездизи Аъш-чем программазының күүселдезинче кол кичээнгейни угландырган. Чурттакчы чонну аъш-чем продуктулары-биле кыска хуусаада бүрүн хандырар дугайында айтырыг — партияның социал сорулгаларының бирээзи. Аңаа үндезилеп, республиканың чурттакчыларының негелдезин боттуң бүдүрүлгезиниң күжели-биле бүрүн хандырар сорулга салдынган. Ону боттандырарынга көдээ ажыл-агыйны интенсивтиг арга-биле шапкын хөгжүдери, аъш-чем бүдүрүлгези-биле холбашкан адырларны сайзырангайжыдары, бо черлерде кадрлардан негелдени күштелдирери эргежок чугула. Ону шиитпирлээринге эң чугула рольду улус депутаттарының Советтери, агроүлетпүр комплекизи ойнаар ужурлуг. Маңаа хамаарыштыр сессияга депутаттар бистиң республикавыста ногаа бүдүрерин хожудаашкынныг чорудуп турарын дүвүрел-биле айытканнар. Картофель болгаш ногаалар-биле чурттакчы чонну бүрүн хандырарының аргалары бисте бар-даа болза, ону чедир ажыглап шыдаваанывыстан Саян ындындан хөй тонна ногааны сөөртүп турар бис. Бо болгаш келир чылдарда бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээри-биле боттарывыста бүгү аргаларны ажыглаар ужурлуг бис.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп турарының талазы-биле планын республика эрткен чылын күүсеткен-даа болза, чоннуң негелде-хереглелиниң хандырылгазында амгы үениң негелдезинге дүүшпес чүүлдер хөй. Дыка хөй министерстволар болгаш ведомстволар, бүдүрүлгелер чоннуң хереглел барааннарының бүдүрүүшкүнүн хевир аайы-биле четче күүсетпейн турар.

Барааннарның шынары Советтерни, депутаттарны дүвүредир ужурлуг. Хлеб быжырар болгаш макарон бүдүрер, чиик болгаш одаар чүүл үлетпүрлери багай шынарлыг продукцияны бүдүрерин үргүлчүлевишаан. Мурнунда мурнакчыларның санынга турган Кызылдың дааранылга фабриказының даараан платьелерни, халаттарны, сорочкаларны садыг бүдүрүлгелери албастай берген. Кызылдың мебель фабриказының кылыгларының шынарынга хомудалдар улуг. Ооң бадыткалы — магазиннерде ук бүдүрүлгениң продукциязындан садып алыкчыларның ойталап турары, а өске бүдүрүлгениң кылганы шак-ла ындыг мебелин улуг күзелдии-биле садып ап турары.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле доктаалдарын боттандырары-биле комплекстиг хемчеглерни ап чорудар херек. Маңаа культура-массалыг болгаш спорт-кадыкшылга ажылдарының чаа хевирлерин шиңгээдири, чоннуң хостуг үезинче кичээнгей салыры, чурттакчыларның, ылаңгыя аныяктарның профессионал мергежилин бедидеринче угланган ажылдарны боттандырары чугула. Ол ышкаш школа реформазының күүселдезиниң дугайында айтырыгже сессияның депутаттары кичээнгей салган.

Бо сорулгаларны боттандырарынга Советтерниң, оларның доктаамал комиссияларының, күүсекчи органнарының болгаш депутаттарының ажыл-чорудулгазын күштелдирери, оларның ажылының стилин болгаш методтарын шынар талазы-биле чаартыры, ажык, кеску чорукту калбартыры, бот-идепкейни, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы чорукту хөгжүдери чугула.

К. А. Маспык-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия, совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Кара-оол Андреевич Маспык-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы Ч-Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1986 чылдың апрель 28.

ЧУРУКТА: (Оң таладан) Салчак Дамбытович Мөгеш Тээли суурнуң хоочун тудугжуларының бирээзи. Ол аныяктарны тудуг ажылынга өөредип, чаңчыктырарынга төлептиг үлүүн киирип турар. Чанында ооң өөреникчилери Мерген Демир-оол, Владимир Чымба мехколоннада шалыпчы ажылдап турарлар. Бо хүннерде олар бригадазы-биле он машина кирер гараж тудуун кылып турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Агроүлетпүр комплекизиниң ажыл-ишчилери! Чуртту аъш-чем-биле кыска хуусааларда бүрүн хандырары — силерниң патриотчу хүлээлгеңер!

Комплекстиң бүгү адырларының ажыктыг чоруун, көдээге ажыл-агыйны чорударының деннелин шиитпирлиг көдүрерин чедип алыңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БЕЛЕТКЕЛДЕН ХАМААРЖЫР

Республиканың чер ажылдыгларының кол сорулгазы — мал чеми, тараа культураларын, картофельди, ногааны өстүрүп, агаар-бойдустуң кандыг-даа үелери турза, чаагай дүжүттү өстүрүп алыры болур. Он ийиги беш чылдың баштайгы чылында совхозтар 256,4 муң га көдээ ажыл-агый культураларын, ооң иштинде 156,1 муң га тарааны, 96,5 муң га мал чемин, 3,8 муң гектар картофельди, ногааны тарыыр.

Бедик дүжүттү чедип алырының кол үндезини болза, депшилгелиг интенсивтиг чаа технологияны шиңгээдип алырындан, материалдыг курлавырларны чогумчалыг ажыглаанындан хамааржыр. Бо чылын республикага бир дугаар 10 муң га девискээрге чазын чажар кызыл-тасты интенсивтиг технология ёзугаар ажылдап кылыры көрдүнген. Ону беш районга, 17 совхозка ажыглаар. Совхоз бүрүзүнге аңдарар черлерни хуваап берген болгаш ол девискээрлерге хөрзүн шинчилгезин чорудкан. Шөл бүрүзүнге паспорттарны берген. Ол ышкаш кышкы үеде совхозтарның кол агрономнарының, РАҮК-түң специалистериниң Красноярск хоорайга ай хуусаалыг түр курстарын организастаан. Шушенскоеже 34 кижи — кол агрономнар, совхоз директорлары, ортумак звенонуң төлээлекчилери тускай семинарга өөренип, билиин бедиткен. Каа-Хем, Кызыл, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарга 301 специалистер тускай өөредилгени болгаш аттестацияны эрткен. Агроүлетпүрнүң специалистери-биле тускай өөредилгени эрттирген, ам аттестацияны чорудары арткан.

Интенсивтиг технологияны ажыглаар талазы-биле база ону пропагандалаар сорулга-биле чамдык ажыл-агыйларга Агроүлетпүрнүң харысалгалыг ажылдакчыларын быжыглаан. Олардан «Тиилелге» совхозту И. Г. Лавриненко, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозту В. С. Сапелкин, «Улуг-Хаяны» Г. И. Ларионов, «Өөктү» Д. Г. Серякова, «Ленинчи орукту» В. Б. Ярмольник олар тус-туста харыылаар.

Часкы тарылганы чорудары-биле республиканың совхозтарынга 154 муң га черни белеткээн, ол дээрге, тарылганың 60 хуузу-дур. Ооң иштинде 103,2 муң га черге күзүн, 50,8 муң гага часкы чер аңдарылгазын чорудар. Ол ышкаш 102,4 муң га черни белеткээри көрдүнген болгаш аңаа культиваторлар-биле болбаазырадылгаларны кылыр. Ол хемчээлге чер аңдарылгазының белеткелинге хөй санныг техника херек дээрзи билдингир. Каа-Хем районнуң «Енисей», «Улуг Октябрь», Бии-Хемде «Халыц», «Өөк», Таңды, Чөөн-Хемчик районнарда Тока аттыг, «Коммунизмниң херели», «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтар хөй тарылга шөлдерлиг болганындан белеткел ажылдарын дүргедедип, техника-биле бүрүн чепсегленири негеттинип турар.

Ийи ээлчеглиг, күчүлүг тракторлар-биле хандыртынган совхоз хөрзүнүн белеткел ажылдарын 8 — 10 ажыл хүнүнде күүседиптери көрдүнген. Чазын чажар үрезин культураларын бир үрезин селекказынга онаашшыр 80 гаже чаштырып турган, 10— 12 хонукта доозар. Бо чылын республикага чазын чажар тараа культураларынга 37,5 муң тонна үрезин хереглеттинер. Шынары кудуу үрезин Каа-Хем районда хөй болуп турар. Ында барык 2803 тонна үрезин бар. Чаштырарынга чедир үрезинни белеткээри кончуг оожум чоруп турар. Ындыг байдал Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда база бар.

Картофель өстүрер 13 районнуң чүгле чаңгызы үрезин-биле бүрүн хандыртынган, а 59 совхозтуң чүгле 33-ү картофель үрезини-биле хандыртынган. Апрель айның бирги декадазы эртип турар, ынчалза-даа чаңгыс-даа совхоз картофель үрезинин белеткеп алырынче кирбээн. Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Кызылда садыг баазазы керээ ёзугаар 500 тонна картофельди совхозтарга садарын февраль айда-ла дыңнаткан турбуже, бөгүнге чедир чаңгыс-даа ажыл-агый керээ чарбаан. Картофель тарыырынга чедир ай четпес үе арткан. Ынчангаш картофель үрезинин садып алырын дарый организастаары чугула.

Республиканың совхозтары органиктиг чемишчиделгелерни хову, шөлдерже сөөртүр ажылдарны — бирги кварталда 55 муң тоннаны сөөртүр планын 56 муң тонна кылдыр сөөрткеш, 102 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа Тес-Хем, Бай-Тайга, Эрзин, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнар квартал планын чүгле 20—67 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың күскү, кышкы үелеринде совхозтар шөлдерже органиктиг чемишчиделгени 105 муң тоннаны, ооң иштинде суггаттыг черлерже 57 муң тоннаны сөөрткен. Ол ышкаш бо чылдың дүжүдүнге хереглээри-биле 19 муң тонна минералдыг чемишчиделгени республиканың совхозтары сөөртүп алыр тургаш; апрель 1-де 22 муң тоннаны сөөртүп алган. Совхозтар минералдыг чемишчиделгелер-биле бүрүн хандыртынган-даа болза, ону долу ажыглап, камнаар талазы-биле чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турар.

Бо чылын республиканың суггаттыг черлерин долу ажыглаарынче чогуур кичээнгей салдынган. Суггаттыг чер бүрүзүнден гадан 18 центнер дүжүттү алыры көрдүнген. Ынчангаш республиканың мелиораторлары, суггатчылары бар курлавырларны долу ажыглап, организастыг ажылдаары негеттинип турар. Ынчалза-даа Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында хову, шөлдерни суггарар ажылдар кудуку байдалда артпышаан. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Тес-Хем районнарда суггарылга техникаларының септелгези кончуг оожум чоруп турар.

Часкы чер ажылдары чамдык черлерде эгелээн болгаш өскелери ам ажылдап кирииптеринге белен. Ынчангаш республиканың хову ажылдыглары партияның XXVII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш дүргедээшкинниң негелделеринге дүүштүр ийи дакпыр күш-биле ажылдап, часкы тарылганы кыска хуусаада доозар ужурлуг.

(Допчулалды республиканың Агроүлетпүркүркомунуң специалистери белеткээн).

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1986 чылдың апрель 19-та В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 116 чылынга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги болган. Ол совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң, СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлеринге ажыл-херек-биле харыылаарынче, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге боттарының үлүүн киириштиреринче чүткүлүнүң чайынналчак көргүзүү болган.

Субботникке 159 миллион кижи киришкеш, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, тудугга, транспортта болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында боттарының кол ажылдаар черлеринге, а ол ышкаш хоорайларның база чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга ажылдаан. Субботниктиң киржикчилери боттарының бедик бүдүрүкчүлүг ажылы-биле он ийиги беш чылдың баштайгызының даалгаларын күүседиринге улуг салыышкынны кылганнар.

Баштайгы түңнелдерни ёзугаар алырга, чүгле үлетпүр продукциязын ол хүн 1375 миллион рубльге кылып үндүрген. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтерге аңаа хүннерден хөй продукцияны кылып үндүрген. Оларның хөй кезиин камнаттынган чиг эттер, материалдар, одаар чүүлдер-биле бүдүрген. Субботниктиң киржикчилери 200 миллион ажыг рубльди ажылдап алгаш, беш чыл фондузунче шилчиткен.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК-зы ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга, аныяктарга, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге-ле киришкен, бүгү кижилерге, оларның кызымаккай, халас күш-ажылы дээш чүректиң ханызындан байыр чедирип турар.

Ажылчы чоннуң күзелдерин барымдаалааш, субботникке ажылдап алдынган акша-хөреңгини кадык камгалалының чаа албан черлерин тудуп тургузарынга болгаш оларның материалдыг баазаларын быжыглаарынга, ие-чашты камгалаарын улам экижидеринге ажыглаар.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААНЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылын Шагаан-Арыгның саржаг заводу чединишкинниг эгелээн. Ынчалза-даа оожургаарының чылдагааннары чок, ажыглаттынмайн турар аргалар, курлавырлар ам-даа бар болуп турары чогаадыкчы, тывынгыр болуруунче кижи бүрүзүн углап турар.

Күш-ажылчы коллективтерниң ажылдаар черлериниң ужур-дузазын кайы-хире чугулалап турарын СЭКП-ниң XXVII съездизинге демдеглээнин заводтуң ажыл-ишчилери сагыш-сеткилинге чоок кылдыр хүлээп алган. Оларның ынчангаш бүдүрүлгеге киирген саналы болза, бүдүрүлгениң дериг-херекселдериниң күчүзүн ажылдаар черлерин долу ажыглаары-биле ажыл хүнүн ийи ээлчегге хуваап тургузар. Чүге дээрге, бо ажылды кылырынга кижи күжү, продукция бүдүреринге ажыглаар сүт аймаа база четчир. Ол саналды барымдаалааш, апрель 1-ден эгелээш, ийи ээлчегни тургускан.

Ол болгаш чамдык өске-даа эде тургузуушкуннарның эге базымнары ажыктыг талаларын көргүзе берген. Бүдүрүлгеге чери 115 тонна сүт аймааның продукциязын бүдүрген, бо талазы-биле планын он бир тонна ажырган. Нийтизи-биле алырга, 59 муң рубльдиң продукциязын саарган.

Т. ТЮЛЮШ.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН

«Кара-Хөл» совхозта шупту 43 автомашина, аңгы-аңгы марканың 15 тракторлары бар.

Совхозтуң МТМ эргелекчизинде 22 чыл иштинде төрээн совхозунга трактористеп ажылдап келген Ыймаан-оол Чыманович Иргит ажылдап турар. Ол эргелекчи ажылындан аңгыда аныяктарның хөй чылда дагдыныкчызы база боол келген.

Септезе чогуур машина-тракторларның болгаш 6 аңдазынның, 6 илирниң, 6 сеялкаларының, 4 грабльдерниң септелгезин март айда бүрүн доозкаш, белениниң шугумунда чыскаап тургускан. Септекчилер ортузунга социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелин чогуур үезинде үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап келген. Септекчилерден совхозтуң хоочун чолаачыларының бирээзи Чадыр-оол Иргиттиң 4 кижилиг звенозу социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совхозтуң ажыл-ишчилери часкы тарылгага идепкейлиг киржирлер дээрзин «Кара-Хөл» совхозтуң кол инженери О. Д. Хертек чугаалаан.

Н. СЕДИП-ООЛ.

МАРТТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кызылдың дааранылга фабриказында март айның түңнелдери-биле эки ажылдаан коллективтерни илереткен. Белеткел-быжыышкын цегиниң коллективи ай планын 101.5 хуу кылдыр күүседип, камналгалыг ажылдааш, эң дээре көргүзүглерлиг болган. Н. Донскаяга болгаш В. Шевченкога удурткан комсомолчу-аныяктарның № 1, 2 бригадаларының ажылын эки деп үнелээн.

Тус-тус даараныкчылардан № 1 бригадада Н. Ховалыг, Р. Сумба, № 2 бригадада З. Дагба, К. Монгуш олар бирги кварталда бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

В. БРЮХАНОВА,
Кызылдың дааранылга фабриказының күш-ажыл болгаш шалың киилдизиниң улуг инженери.

БАЖЫҢНЫ ХҮЛЭЭТКЕН

«Х Улуг хурал» совхозтуң тудугжулары Өттүк-Даш сүт-бараан фермазының коллективинге үш аал чурттаар чаа бажыңның тудуун доозуп, хүлээдип бергеннер. Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары эки, шынарлыг ажылы дээш тудугжуларга өөрүп четтиргенин илереткеннер.

Чаа негелделерге дүүштүр уламчылап ажылдаар сорулганы тудугжулар салган. Т. Хуна, М. Ондар, К. Момы-Хая оларның ажылы эки болуп, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

К. САГАН-ООЛ.
Кызыл район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

УДУРТУЛГА БОЛДУРАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ээлчеглиг хуралы республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларының, улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнарының даргаларының киржилгези-биле болган. Аңаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяковтуң илеткелин ёзугаар СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларын чугаалашкан.

Республиканың ажылчы чону, бүгү совет улус-биле бир демей, партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин, нийтилелдиң социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезин дүргедедир талазы-биле угланыышкынын бир үн-биле деткип, партияның программалыг сорулгаларын чедип алыр херекке биче эвес салыышкынны киирерин шиитпирлиин илергейлеп турар.

Съездиниң шиитпирлери республиканың совет болгаш ажыл-агый органнарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга удуртулга болур ужурлуг, ынчангаш ону боттандырарынга бүгү деңнелдерге удуртулганың стилин үндезинни-биле экижидери, оларга даандырган хүлээлгезиниң күүселдезин дээш харысалганы бедидери негеттинип турар.

Оларның кичээнгейин болгаш күжениишкиннерин республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң аргаларын болгаш курлавырларын чөп ажыглаарының, ажыл-агый чорудулгазынга үндезин өскерилгени боттандырарының, нийтилел бүдүрүлгезиниң, продукцияның шынарын болгаш эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннеринге үндезилеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң сорулгаларынче угландырары чугула.

Бо сорулгаларны күүседиринге совет болгаш ажыл-агый органнары бүдүрүлге күчүлерин интенсивтиг ажыглаарын хандырар, бүдүрүлгеге күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары дээш шиитпирлиг демисежир, ажыл шагының чидирини болгаш техниканың, дериг-херекселдериниң аңаа турар чоруун кызырарын бүгү тала-биле чедип алыр, материалдарны, одалга-энергетика курлавырларын чөп болгаш камналгалыг ажыглаар херек.

Капитал тудугну организастаары, бүгү планнаашкын ажылы үндезин чаартылганы негеп турар, күчүлерни болгаш материал-техниктиг курлавырларны ылап санаар, тудуг бүдүрүлгезин организастаарының бүгү системазын экижидер херек.

Чурт үлетпүрүнүң министерствозу, өске-даа ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң удуртукчулары чоннуң хереглел барааннарының бүдүрүүшкүнүн көвүдедир, шынарын экижидер хүлээлгелиг.

Партияның амгы үелеги аграр политиказын боттандырар, Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле организакчы ажылды күштелдирериниң эргежок чугулазын Министрлер Чөвүлели республиканың Агроүлетпүркүркомунга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Тыва респотребсоюзка болгаш өске-даа ведомстволарга, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге айыткан. Агроүлетпүр комплекизинде бүдүрүлге күчүлериниң ажыглалын бүгү тала-биле экижидер, бүгү деңнелдерге күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин калбаа-биле шиңгээдип алыр херек.

Социал хөгжүлде адырының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер, ылаңгыя чуртталга бажыңнарының, кадык камгалал, улус өөредилгезиниң, культураның болгаш спорттуң объектилериниң темпизин дүргедедир болгаш шынарын бедидер талазы-биле айтырыглар хуралга кол черни ээлээн. Нийти билиг болгаш профессионал школаның реформазын боттандырарын экижидер, коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң, транспорт организацияларының ажылын ажылчы чоннуң эрге-ажыктарынга таарыжыр кылдыр үндезини-биле эде тургузарының, чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидериниң, нийтиниң корум-чурумун быжыглаарының база арагалаашкынны база алкоголизмни узуткаарының талазы-биле ажылдың эргежок чугулазын айыткан.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның экономиктиг ажыл-чорудулгазынга салдарны күштелдирерин, бүдүрүлгени организастаарында четпестерни чайладырын, бүдүрүлгениң орулгалыын, ооң экономиказын быжыглаарын чедип алырын Курпланга, Саң-хөө министерствозунга, Күш-ажыл талазы-биле күркомга, ССРЭ-ниң Күрбанк болгаш Тудуг банкызының конторларынга, Статэргелелге дааскан.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга Кызыл хоорайның болгаш Бии-Хем районунуң бо чылдың бирги кварталында социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарын канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкаш болгаш ол талазы-биле доктаал хүлээп алган.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ арны

1986 ч. апрель № 4 (145)

СОҢГУЛДАЛАРНЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин улусчу контролёрлар изин-биле деткип, партияның айыткан сорулгаларын күүседиринге белени илергейлеп, соңгаарлаттынмас сорулга кылдыр көрүп турар. Улусчу контрольдуң органнары партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында экономиканы шапкын сайзырадырынга, ажыл-агый механизминиң чогумчалыг ажылдаарын хандырарынга, амыдыралдың бүгү талаларын хөгжүдеринге улам идепкейлиг күш апарган.

Күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш демиселге улусчу контроль органнарының идепкейи өскен. Ам улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында, бүдүрүлге коллективтеринде, албан организация черлеринде 1263 бөлүк болгаш пост бар, ында 9286 улусчу контролёрлар хаара туттунган. Хайгыылчыларның хөй нуруузу, ажылчы чоннуң коллективтериниң көргүскен идегелинге төлептиин көргүзүп, хөй-нитиги хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Кызылдың сүт комбинадында Н. М. Ульянова даргалаан улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери шупту даалгалыг, оларның кижи бүрүзү чыл бүрүде дөрт-беш хыналдага киржип келген. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында олар он чеди хыналданы кылган. Ооң түңнелдерин бөлүктүң хуралдарынга чугаалажып, администрацияга дыңнадып, четпестерни болдурган кижилерниң дыңнадыгларын ап, хөй-нитиги организацияларын болгаш эш хуузунуң суду-биле харыылаазын быжыглаан.

Ол ышкаш Тываның автосептелге заводунда, Кызылдың № 3 АТБ-зында, «Тываавтотранс» каттыжыышкынында, «Торгалыг», «Сукпак» совхозтарда, Бай-Хаак, Элегес-Аксы кожээ Советтерде болгаш өске-даа коллективтерде улусчу контроль бөлүктери идепкейлиг ажылдап, активке даянып, контрольдуң хөйге көскү болурун чедип ап турарлар.

Амгы үеде улусчу контрольдуң бөлүктеринге, постуларынга отчёт-соңгулдаларга белеткел чорун турар, ол болза май, июнь, июль айларда болур. Бо харыысалгалыг чугула кампания партияның XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улусчу контроль ажылын чаа ёзу-биле эде тургузар, ооң стилин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды чорудуп, коллективтерге күш-ажылдың сагылга-чурумун, организастыг чорукту болгаш корум-чурумну быжыглаарының, ажыл-агыйжы эвес, камналга-хумагалал чок чоруктар-биле шыңгыы демиселди чорудуп турар үеде эртер. Ону барымдаалааш, улусчу контроль органнары ажылында кылдынган болгаш кылдынмаан чүүлдерниң талазы-биле ажыл-чорудулгазын ханы анализтеп көөр ужурлуг. Республикада боттарының ажылын кошкак чорудуп, хыналданы дээштиг организаставас бөлүктер болгаш постулар ам-даа бар. Шак ындыг кошкак ажылдыг, хыналданы кыры-биле эрттирер, чүгле четпес чүүлдер демдеглээр бөлүктерге Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның улусчу контроль комитединиң чамдык бөлүктери хамааржыр. Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң чамдык бөлүктери улусчу контрольга бээзен хоойлу ёзугаар эрге-хүлээлгезин чедир ажыглавайн келген. Хыналданың түңнелдерин бөлүктерниң болгаш коллективтерниң хуралдарынга дыңнавайн, буруулуг албан-дужаалдыг кижилерниң тайылбырын албайн, оларга хөй-нитиниң буруу шавыышкынын чарлавайн турар.

Партияның съездизиниң шиитпирлериниң негелделеринге дүүштүр бүгү-ле талазы-биле күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, күрүнениң планныг онаалдаларының күүселдезин хынаары, күш-ажыл курлавырларын ажыглаарын экижидери, материалдыг курлавырларга камналгалыг болуру, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи, камналгалыг эвес чоруктарны буруу шаары эргежок чугула. Маңаа хамаарыштыр улусчу контроль органнарының харыысалгазы улам улгадыр. Олар партияның доктаалдарының директиваларының, совет хоойлуларының, чазактың шиитпирлериниң күүселдезин хынаарын, ажыл-агыйжы эвес, албан-дужаалын соора ажыглаар чоруктарны болдурбас дээш ажылды улам күштелдирер хүлээлгелиг.

Күш-ажылчы коллективтерде улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарын организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш партия организациялары оларга боттуг дузаны, деткимчени чедирер апаар. Ынчангаш ук хуралдарны ССРЭ-ле улусчу контроль дугайында Хоойлунуң негелделеринге дүүштүр белеткеп, организастыг бедик деңнелге эрттирериниң үези ам-даа бар. Отчёт-соңгулдалар үезинде чүгле кылган ажылды сайгарып чугаалажыр эвес. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелделеринге дүүштүр контроль органнарының ажылын улам сайзыраңгайжыдар, күштелдирер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салыр ужурлуг.

Бөлүктерниң болгаш постуларның составынга эң-не идепкейлиг, негелделиг болгаш принципиалдыг, хыналда ажылын чедишкинниг чорудуп шыдаар ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, албан-хаакчыларны соңгуурунче кичээнгей салыр. Бөлүктерниң болгаш постуларның удуртукчуларынга организакчы, негелделиг, принципиалдыг партийжи активти депшидер апаар. Бөлүктерниң даргаларынга парторганизация секретарьларының оралакчыларын, партком, партбюро кежигүннерин соңгууру чугула, ону СЭКП Төп Комитеди деткээн.

Улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары парторганизацияларның доктаамал хайгааралынга турар. Бо чугула харыысалгалыг кампанияны бедик организастыг деңнелге эрттирери эргежок чугула. Ол хуралдарга ажылчы чоннуң калбак киржилгезин хандырар. Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга бүдүрүлге, албан организация черлериниң, ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары идепкейлиг киржир ужурлуг.

Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң № 2 хову-трактор бригадазында улусчу контроль бөлүүнүң ажылы багай эвес. Хайгыылчылар хоочуну механизатор Каадыр-оол Сарыг, кожээ Советтиң депутаты Николай Оттукай болгаш өскелер-даа машина-техниканың эдилелин, кывар-чаар материалдарның чарыгдалын, чер ажылының шынарын шыңгыы хыналдада алган.

ЧУРУКТА: улусчу контролёр Николай Оттукай (солагай талазында) тракторист Роман Сүндүпей-биле.

Н. БАЗЫРНЫҢ фотозу.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

ЭКИ ХЛЕБ КАЖАН БОЛУРУЛ?

Хлеб — чоннуң кол аъш-чем продуктузу. Ол чок болза чаңгыс хүн безин эрттирери берге, чеже-даа өске чем турза, аштанчыг. Хлеб чедишпейн баар азы шынары багай: өртең, чиг, амданы чок, дузу четпес... болур болза, дораан-на билдине бээр, ол дугайын садып алыкчылар чугаалажып эгелээр.

Эрткен чылын Кызылдың чаа хлеб заводун ажыглалга кирген, ынчалза-даа ооң ажылы шуудап чадап, шаг болган. Хлебти Кызылче Турандан, Бай-Хаактан, чоогунда суурлардан безин кирр сөөртүп турганын билир бис. Бо чылдың бирги кварталында хлеб комбинады продукция сайгарарының болгаш бараанның продукция бүдүрериниң планнарын тус-тузунда 100,8 хуу кылдыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 103,9 хуу кылдыр боттанган. Ынчалза-даа продукцияның шынарын экижидериниң айтырыы ам-даа шиитпирлеттинмээн деп дорту-биле айтыр херек. Бирги кварталда бүдүрген нити продукцияның 1,6 хуузу брак болган. Ол дээрге, чижек-нормадан сес катап хөй болуп турар. Садыгларга хлеб комбинадындан чамдыкта эки-даа продукция кирер-ле, чамдыкта херелел улуг, а оон өске хлеб чок боорга, чурттакчылар арга-чадаарда садып алыр ужурга таваржыр.

Хлеб комбинады хлебти, хлеб-булочка болгаш кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар. Кол продукция —хлебти, чаа хлеб заводунда быжырып турар. Бо дээрге барык бүрүнү-биле автоматчыттынган, кылыр ажылдарны механизастаан бүдүрүлге. Эрги хлеб заводундан ажыл байдалының аайы-биле ылгалы улуг. Технологтуг автоматчыттынган ийи шугумну көрүптерге-ле, эрги хлеб заводунуң дериг-херекселдери-биле ылгал билдине бээр. Ынчалзажок дериг-херекселдер чежемейниң-даа болбаазыраңгай болза, кол бүдүрүлгечи фактор — кижи деп чүве билдингир. Чаа хлеб заводунда база ындыг. Директор В. Тютрин, завод лабораториязының эргелекчизи З. Шмарина олар шынары багай продукция үнүп турарының бир кол чылдагааны мергежилдиг ажылчын кадрларның чедишпези деп айтыр болду. Бир талазында бо шын. Чаа заводту ажыглалче кирипкен, а аңаа ажылдаар кадрлар белеткелинче баш удур кым-даа улуг кичээнгей салбаан. Кол мергежилдерниң дуржулгалыг ажылчыннары, технологтар, механиктер, контрольдап хемчээр херекселдерниң слесарьлары чедишпес. Эрги хлеб заводундан шилчип келген ажылчыннарга безин чаа байдалдарга чаңчыгып алыры берге, дораан бүттүнмес херек болган. Хлеб быжырар шугум шуушурулгалыг болганда, ажылдаар чер бүрүзүнде турар кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг болурундан, ак сеткилдиг ажылдаарындан продукцияның шынары хамааржыр. Чижээлээрге, ажыткан далган чүвүдүкчүзү азы ажыткы хайындырыкчызы кичээнгей чок болуп, херекселдерниң көргүзүглери болур-чогуурундан хажып турарын эскербес, контрольдап көрбес болза, шугумда турар өске ажылчыннар чеже-даа эки ажылдаарга, түңнел чаңгыс — брак үнер. Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй. Эрткен чылын кооперация училищезиниң 20 доозукчузу маңаа ажылдап келген. Оларның ам чүгле 7-зи арткан. Бир-тээ, белен ажылчыннар чедип кээр деп идегээн ажык чок болганда, чаңгыс арга бар — ажылчыннарны эде өөредири, оларның-биле ажылдаары ол-дур.

Заводтуң удуртукчулары — директор, кол инженер С. Некрасов, лабораторияның ажылдакчылары, технологтар кижилер-биле ажылды экижидер дээш чүткүлдүүн көргүскен деп демдеглеп болур. Чаа заводтуң коллективиниң өөзэ тургустунган дизе ажырбас. Хлеб быжырар цехте бригадир К. Хомушку, ажыткы цегинде Л. Бологова, Е. Хомушку, хлеб-булочка кылыгларының цегинде бригадир М. Бахова ышкаш онаашкан ажылынга ынак, ол дээш бүгү сагыш-сеткили хөлзеп чоруур кижилер эвээш эвес. Коллективтиң быжыгарынга кижилерниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары база чугула болгай. Бо талазы-биле элээн хемчеглер алдынып турар. Чаа хлеб заводунда парикмахерскаяны, амыдырал хандырылганың комплекстиг хүлээп алыышкын черин, диш эмчизиниң ажылдаар чери турар эмчи пунктузун эң чоокку үеде ажыдары көрдүнген. Буфет база ажылдап турар.

Ынчалза-даа ажылчыннар ортузунда күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар, онаашкан ажылынга харыысалга чок кижилер ам-даа бар. Кижизиилилге ажылын улам күштелдирери негеттинип турар. Комбинаттың профэвилел комитеди эреңгей ажылдап турарын демдеглевес арга чок. Кадрлар белеткелиниң айтырыынче Хлеб болгаш макарон үлетпүрүнүң эргелели чогуур кичээнгейни салыр болза эки.

Хлеб бүдүрер цехте ажылдап турар 4 ээлчегни бригада керээзин ёзугаар ажылдаарынче шилчиткен, ынчалза-даа ону ам-даа эчизинге чедирери негеттинип турар. Херектиң ужуру чүдел дээрге, амгы үеде ажыглап турар материалдыг идиг бериишкининиң системазы колдуунда бүдүрген продукцияның хемчээлин барымдаалап немелде төлевирни бээрин көрүп турар. Шынар дээш немелде төлевир нити шалыңның чүгле 3 — 4 хуузундан ашпас, ынчангаш шынарлыг ажылдаары дээш ажылчыннарның сонуургалы эвээш.

Бо чылдың май 1-ден эгелеп, чаа хлеб заводунга күш-ажылды организастаарының чаа хевиринче — тудуш бригада керээзин ёзугаар ажылче шилчиири көрдүнген. Ынчан чүгле хлеб быжырыкчылары эвес, а септелге бөлүүнүң ажылчыннары — слесарьлар, механиктер, аштакчылар, технологтар — технологтуг шугумда ажылдап турар шупту кижилер чаңгыс аай наряд ёзугаар ажылдаар. Шалын акшазы долузу-биле шынардан хамааржыр болганда, эки шынарлыг продукцияны бээри дээш шупту ажылдакчыларның сонуургалы өзер. Амгы үеде заводтуң удуртулгазы болгаш экономиктиг албаны тудуш бригада керээзин ёзугаар ажылдап кирери-биле белеткелди чорудуп турар.

Дериг-херекселдерниң орта ажылдавас, үүрмек үрелиишкиннерге үргүлчү таваржыр чоруу продукцияның шынарын баксырадып турар база бир кол чылдагаан ол. Дериг-херекселдерниң үрелиишкиннериниң дугайында чугаалап тура, баш удур планнаан септелге ажылдарының планының чогун демдеглеп болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга дериг-херекселдерниң профилактиктиг, баш удур планнаттынган септелгезин кылбайн, чүгле үрели бээрге удур септеп турар. Заводта дериг-херекселдерниң, артык кезектерниң курлавыр фондузу чок. Бо бүгү чугула ажылдарны заводтуң кол инженери С. Некрасов ам чаа-ла эгелээринге белеткенип тур бис деп турар.

Заводтуң лабораториязы улуг ажылды кылып, чиг эттиң хүлээп алыышкын контролюн, технологияның сагыттыгларын бүрүнү-биле харыылап турары-биле чергелештир техниктиг контроль кылдызының хүлээлгелерин база күүседип турар. Бир чыл бурунгаар, чаа хлеб заводун ажыглалче кииргенде үеде лаборатория шуут дериттинмээн турган. Эрги хлеб заводунуң лабораториязын бар дериглгези, херекселдери-биле олчаан бээр көжүрүп келген, а чаа херекселдер, химиктиг реактивтер чок азы чедишпес. Чагыгларны Хлеб болгаш макарон үлетпүрүнүң эргелели ап турза-даа, оларны күүседири-биле хемчег албайн келген. Амгы үеде лаборатория кол чиг эт —далганның хынаар ужурлуг 7 параметриниң чүгле 4-түн хынап шыдаар аргалыг. Лабораторияны эргежок чугула дериг-херекселдер болгаш херекселдер-биле бүрүн хандырарын чедип алыры — шынар айтырыын чогумчалыг шиитпирлээринче базым болур.

Хлеб комбинадының шынарлыг ажылдаарынга бир бергедээшкин — Кызылдың дээрбе комбинадындан кээп турар далганның шынары негелделерге дүүшпейн турары. А далган белен хлебтиң 60 хуузу болур. Шынары багай далгандан эки хлеб быжырары берге.

— Далганның шынары багай дээш, биске хлебтиң шынарынга негелделерге чиигелделерни стандарттар берип турар. Ынчалза-даа чурттакчы чонга ону тайылбырлап шыдавас-ла болгай бис — деп, З. Шмарина чугаалаан.

Хлебтиң шынары. Ол хөй чылдагааннардан хамааржыр айтырыг дээрзин көрдүвүс. Шынарны экижидип болурунуң аргалары бар. Оларның чамдыктарын хлеб комбинады бодунуң күштери-биле шиитпирлеп шыдаар, а чамдыктарын шиитпирлээринге Тыва АССР-ниң Агроүлетпүр курумунуң Хлеб болгаш макарон үлетпүрүнүң эргелелиниң дузазы херек болуп турар. Кол-ла чүүл — хемчеглерни дарый боттандырары, үре-түңнелдиг ажылдаары болур.

Н. КУУЛАР.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозу эрткен беш чылдың доозукчу чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларын чедишкинниг күүсеткен. Ажыл-агыйның ол чедишкининде улусчу контролёрларның үлүг-хуузу эвээш эвес.

Хайгыылчылар ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге хыналдаларны доктаамал чорудуп, четпестерни илередип, оларның эдериниң оруктарын, арга-хевирлерин айтып турар. Шак ынчаар, хайгыылчыларның бир бөлүү сарлык бригадазынга хыналданы чоруткаш, чүгле чаңгыс март айда 26 улуг сарлыктың янзы-бүрү чылдагааннардан когарааның илереткен. Оон аңгыда февраль айда хойжу бригадаларга санаашкыннарны чоруткаш, чүс ажыг хураганнарның саны отчёттан карышкак болганын тодараткан.

Улусчу контролёрлар чүгле мал санаашкыннары-биле кызыгаарланмайн турарлар. Машина-техниканың эдилели, кывар-чаар материалдарның, одаар чүүлдүң, электроэнергияның камналгазы дээш оон-даа өске айтырыглар оларның кичээнгейинден чыдып калбайн турар.

Эң идепкейлиг хайгыылчыларның санынга бода мал бригадазының бригадири Кертик Доңгак, мал эмчизи Дамдын-оол Сүрүң, тудугжулар Шыжыыр Чылбак, Чечек Шөмбүл, өшкү бригадазының бригадири Валерий Ооржак болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Улусчу контролёрлар амгы үеде партияның чоокта чаа эрткен съездизиниң материалдарын өөренип, ылаңгыя хайгыылчыларга хамаарышкан чүүлдерни ажылынга удуртулга болдуруп, ажылын улам дээштиг болдурар сорулганы салган ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР,
совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

КОМИТЕТТЕРДЕ

КАА-ХЕМ СУУР

Одалга-энергетиктиг курлавырларны ажыктыг чарыгдап, оларны камнаарының дугайында кончуг эки билип турза-даа, чамдык удуртукчуларның ол чугула херекче чогуур кичээнгей салбайн турарын Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга чоруткан хыналдалар илереткен.

«Тиилелге», «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Кара-Хаак», «Көк-Тей» совхозтарда болгаш Кызылдың куш фабриказында одаар чүүлдүң, чылыг болгаш электри энергияларының ажык чок чарыгдалдары эвээш эвес болгулаан.

Ажыл-агыйларның котельнаяларында насостар болгаш өске-даа дериг-херекселдерден, суг шугумнарындан изиг суг анаа-ла төктүп чыткылаар. Ол ажык чок чылыгны бүдүрериңге котельная бүрүзү сезон үезинде ортумаа-биле 7-ден 21 тонна чедир хөмүрдашты арттыр чарыгдап турар.

А котельнаялар ажыл-агый бүрүзүнде чаңгыс эвес. Хөмүрдаш дүжүрер черлериниң чедир дериттинмээниинден ооң чидириглериниң хемчээли чер бүрүзүнде 3 хуудан эвээш эвес болуп турарын контролёрлар тодараткан. Ол 3 хуу дээрге, ажыл-агыйларның эң бичиизи — «Кара-Хаак» совхозту безин алырга, 69 тонна чедип турар.

Ук айтырыг талазы-биле совхозтарның болгаш куш фабриказының директорларын, кол инженерлерин улусчу контрольдуң район комитединиң хуралдарынга дыңнаан. РАУК чөвүлелиниң кидис эргелекчизин Н. М. Аньшинни, ажыл-агыйларның кол инженерлерин доңгуткан.

САРЫГ-СЕП

Сарыг-Септиң орук-септелге тудуг участогунуң удуртукчулары коллективтиң ажылын билдилиг организастап шыдавайн, мега отчёттар берип, артык бижилгелер кылып турганы хыналдадан илерээн.

Участоктуң эрткен чылдың түңнелинде кирген отчёдунда котельная тудуунуң дээвиири шыптынган, дөрт котёлдуң монтажы 80 хуу күүсеттинген деп бижиттинген. Херек кырында дээвиир шуут шыптынмаан, чүгле ийи котёл чыдынган болган. Хыналда хемчээшкиннер болгаш санаашкыннардан 14 муң 500 рубль хемчээлдиг ажыл артыкка бижиттингени билдинген.

Кызыл — Сарыг-Сеп аразының орук тудуунда база артык бижилгелер бар. Алды километр орукту асфальтылаарынга көрдүнген сметаны 5 километр орукка чарыгдааны, чамдык черлерге асфальтыны чедир салбайн баргылааны, ажылдарның төлевилелде айыттынган хемчээлдерге чедир кылдынмааны болгаш өске-даа хажыдыышкыннар оон илерээн.

Күрүне отчёдун хажытканы, ажылдың организациязының деңнелин болгаш шынарын кудулатканы дээш участоктуң начальниги М. В. Хабаровту, улуг инженер А. А. Володинаны доңгуткан. Күрүне отчёдунда мега бижилгелерни ужулдурткан.

ТЭЭЛИ

«Тываагроүлетпүртудуг» каттыжыышкынының № 358 КМК-зының Бай-Тайга районнуң девискээринге ажылдап эгелээнинден бээр үр үе эртпээн — чыл-ла хире болган. Ынчалза-даа мында тудуг материалдарының камналгазында, кадагалалында, машина-техниканың ажыглалында эвээш эвес четпестерниң бары бо кыска үениң иштинде көскү апарган.

Бай-Тал суурда школа тудуунда цемент ажык дээр адаанда хорап, үрелип чыдар, эккелген туйбунуң үштүң бир кезии буступ үрелген, арматурага хереглээр демир-дес аймаа база-ла тарадыр октаттынган. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында ийи аал чурттаар бажың тудуунда 6 тонна цемент, 4,5 кубометр маңза, ийи муң туйбу база чыгдынмаан, каракка көзүлдүр-ле хорап чыдар.

КМК-ның бодунуң девискээринде чыдар тудуг материалдарының кадагалалының байдалы база оон дээредевес. Ында 140 дөрбелчин метр курган штукатурка ажыглаттынар арга чок кылдыр үрелген. Организацияда бар автомашиналарның чээрби беш хуузу үрелик, автогаражтың кышка белеткеттинмээниинден ажык дээр адаанга тура кыштаан. Тудуг ажылдарынга ажыглаары-биле эккелген компрессор анаа турар.

Бо талазы-биле көжүп чорууp механизастаттынган колонназының начальниги В. М. Сегбени районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга дыңнаан болгаш ону доңгуткан.

СҮТ-ХӨЛ СУУР

Карл Маркс аттыг совхозтуң Сесегеде хову-трактор бригадазының шаңында мал чеми кылдыр урдунган тарааның изип, үрелгениниң дугайында медээни район комитеди хынаан. Хыналдадан илерээни болза: күзүн орайтады шокар бышкан тарааны дорт бастыргаш, шаңга эккеп дүжүрген. Ону арыглап, кургадырының хемчеглерин чедир чорутпаанындан 300 тонна суланың 61 тонназы кышкы үеде изип эгелээн. Ону сайгарарының хемчеглери алдынын турбуже, он беш тонназы үрелген, күрүнеге ийи муң рубль түңнүг когаралды чедирген.

Районнуң улусчу контроль комитеди совхозтуң директору И. Ш. Моңгушту, кол агроному М. Х. Хабоевти, кол инженери К. М. Сатты доңгуткан. Когаралдың кезек чамдызын эгидери-биле И. Ш. Моңгуштуң бир айда, М. Х. Хабоев биле К. М. Саттың ийи-ийи айларда алыр шалыңнарын тыртарын шиитпирлээн.

Бир комитеттиң дуржулгазындан

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Одаар чүүлдү, электри энергиязын камныг чарыгдаарын күштелдирер дугайында партияның XXVII съездизиниң шиитпирлеринде улуг кичээнгейни салган. Ону боттандырар талазы-биле Каа-Хем районнуң улусчу контролёрлары эвээш эвес ажылды кылып чоруткан. Ол болза ажыл-агыйның хөгжүдеринге, бүдүрүлгениң, ажылдың ажыктыын бедидеринге кол фондуларның ажыглалын экижидеринге, ажыл-агыйжы эвес чорукту эвээжедиринге дузалаан. Ынчангаш камналга ажыл-агый удуртукчуларының хүн бүрү кичээнгей салыр чугула айтырыгларының бирээзи болу берген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң тус-тус ажыл-агыйларда контроль бөлүктериниң кылып чоруткан ажылының түңнелинде сөөлгү үеде районда камналга айтырыы элээн экижээн. Чижээлээрге, эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары 1401 тонна хөмүрдашты, 33 тонна цементини, 87 кубометр ыяш материалдарын болгаш өске-даа чиг эттн камнап алган. Совхоз бүрүзүнде камналганың хууда саннары ажыттынган.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннер-биле чергелештир районнуң совхозтарында, үлетпүр тудуг организацияларында ажыл-агыйжы эвес чоруктар ам-даа эвээш эвес. Чижек кылдыр районнуң «Сельхозхимия» салбырының, хереглекчилер ниитилелиниң эрткен чылын тус-тузунда дараалаштыр 104 муң болгаш 107 муң квт-шак электри энергиязын ажыр чарыгдааның айтып болур. Дерзиг-Аксында көжүп чорууp механизастаттынган колоннага дыка хөй будук, олифаның, Сарыг-Септиң септелге-тудуг участогунга 10 тонна бензинниң санаттынган сметадан ажыр чарыгдаттынганын улусчу контролёрлар илереткен. «Бурунгаар», «Совет Тыва», «Енисей» совхозтарда кывар-чаар материалдарның чарыгдалының учет-отчёду будалчак болган. «Улуг Октябрь» совхозта автогаражтың ажыглалы багай, дыка хөй машина үрелик, ажыглал чок турар. Ниитизи-биле районда 34 автомашина тоймаглаттынган. Бо айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединге чугаалажып көргеш, буруулуг кижилерге чогуур хемчеглерни онааган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде самчыгдалдар, чидириглер хөй боор артпышаан. Ажыл-агыйлар дыка хөй чыды иштики чарыгдалдар деп чылдагааннар-биле өлүрүд соккан. Янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп-хораан малдан нити когаралы 484 муң рубль түңнүг болган. Ол дээрге ажыл-агый удуртукчуларының камналга айтырыын, ажыл-ишчилерниң экономиктиг өөредилгезин чедир үнелеп көрбейн, чарыгдалдарның анализин чедир кылбайн турарының түңнели-дир.

Ынчангаш чоокта чаа район Советиниң сессиязынга камналга дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, айыттынган четпестерни чоокку үеде чок кылырының талазы-биле тодаргай доктаалды хүлээп алган.

К. ОЧУР-ООЛ,
Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Фото-чурук буруудадып тур

ТЕХНИКАГА КАМНАЛГА ЧОКТУҢ УРЖУУ

Чоокта чаа Таңдыда «Коммунизмниң херели» совхозунуң машина-трактор мастерскаязының болгаш автогаражтың девискээринге чеде берген бис. Кайнаар-даа көөрге үрелген машина-техника, автомобильдерниң, тракторларның, көдээ ажыл-агый машиналарының эрги, үрелген кезектерин ында-мында октагылапкан чыдары көстүр.

Бо мастерскаяда болгаш гаражта ажыл-агыйжы эвес, машина-техникага камналга чок удуртукчулар, специалистер ажылдап турарын ол дораан-на херечилеп турар. Цехтерниң иштинде байдал база-ла шоолуг эвес: дериг-херекселдер корум-чурум чок, септекчилерниң күш-ажылын шын организаставаан.

Үш чүък машиназын сандан үндүр тоймаглааш, тургузуп каан, ону септээрин азы үндүр бижээнин билир кижи чок. Казанак бажың чанында техниканың янзы-бүрү кезектерин үш-баш чок кылдыр оваалай салып каан. Ону бистиң фотокорреспондентивис О. Охемчик чурукка тырттырып алган.

Үрелген суг сөөртүр ийи машинаны болгаш өске-даа үрелген техниканы оон көрүп болур. Ооң өртек-үнези муң-муң рубль-биле деңнежир. Хайыраан техниканы ынчаар октаптарга дыка-ла хомуданчыг-дыр.

Аңаа кым буруулугул? Бирги ээлчегде совхоз директору Х. Ч. Хертек, кол инженер И. Ф. Пономаренко, МТМ-де партия организациязы (секретары С. Б. Куулар) четпестерни эдер хемчеглерни албаан, ам-даа съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузуушкунче эгелеп кирбээн, чаа ёзу-биле ажылдавайн турарындан четпестер уламчылавышаан. Ону эдериниң дээштиг хемчеглерин кажан алырыл? Ону харыылап бээрин совхозтуң удуртукчуларындан негеп турар бис.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга

САҢ-ХӨӨ ЧУРУМУН БЫЖЫГЛААР

Бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге, бүдүрүлге харылзааларын сайзыраңгайжыдарынга болгаш социал-экономиктиг ажылдарны үндезини-биле эде тургузарынга саң-хөө чуруму кол черни ээлеп келген болгаш ээлеп-даа турар. Ол дугайында партияның XXVII съездизинге база тодаргай айыткан. Аңаа эш М. С. Горбачевтуң кылганы ТК-ның Политиктиг илеткелинге саң-хөө органнарының ажылдакчыларының мурнунга улуг сорулгаларны салган. «Саарылга үндүрүүнүң, арыг орулгалардан төлевирниң болгаш бюджетче кирер өске-даа төлевирлерниң практиказын сайзыраңгайжыдар дугайында айтырыгны тургузар үе келген — деп, ол демдеглээн. — Оларның хемчээли болгаш төлевирлерниң чуруму бүдүрүлге чарыгдалдарын кызырарынга, продукцияның шынарын бедидеринге болгаш ооң сайгарылгазын дүргедедиринге идепкейлиг салдар чедирер ужурлуг».

Республиканың Саң-хөө министерствозу, ооң чер-черде органнары съездиниң негелделерин ёзугаар ажылды эде тургузар дээш чогуур хемчеглерни ап турар. Келир үедеги сорулгаларны тодарадырда эрткен үеде кылган чүүлдерин, болдурган четпестерни анализтеп, сайгарар болгай. Эрткен беш чылда саң-хөө ажылдакчылары чер-черде партия, совет органнарының удуртулгазы-биле үлетпүр, бүдүрүлге, садыг, амыдырал хандырылга, чуртталга-коммунал, кедээ ажыл-агый болгаш социал-культура черлеринге саң-хөөнүң хыналдаларын, санаашкыннарын чорудуп, күрүне бюджединче акша-хереңгини кирип турарын контрольдап келген. Ол ышкаш Тыва АССР-ның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге көрдүнген тускай акша-хереңгини чөп ажыглаарын болгаш саң-хөө чуруумун сагыырын чедип алыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылып келген.

Эрткен чылын бюджетче орулга кирип алырының планын республика ажыр күүсеткен, касса эргилдези план ёзугаар камнаттынган. Чер-чер Советтерниң бюджеттери тус-тузунда күүсеттинген. Ооң-биле чергелештир улус ажыл-агыйының чамдык адырларында, социал-культура албан черлеринде чиг-эт курлавырларын чедир ажыглавас, кывар-чаар материалдарны, одаар чүүлдү, электри энергиязын камнавас фактылар илереттинген. Ооң уламындан камналга ток ажылдаан бүдүрүлгениң экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле планы күүсеттиимес ийикпе, азы ооң ажыктыг кудулап, саң-хөө хажыдыышкыннарынга чедирер таварылгалар бар.

Тус чер ужур-дузалыг бүдүрүлгелер ниитизи-биле продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының чыл планын күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бот-үнезин чиигедир талазы-биле чамдык хемчеглерни алган-даа болза, саң-хөө чурумунда хажыдыышкыннарны болдурган дээрзи хыналдалардан илерээн. Чижээ, республиканың Одалга үлетпүрүнүң министерствозу эрткен чылын 929 кижи-хүнүн чидиргенинден улус ажыл-агыйынга хереглээр продукцияны 78 муң рубльге чедир бүдүрбээн, янзы-бүрү хажыдыышкыннар дээш 72 муң рубльдиң торгаалын төлээн. Ол ышкаш артык кезектерни, материалдарны, чиг-этти ноомадан ажыр садып ап, эргилде хереңгизин бүдүрүлгеден чардыктырган.

«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның ажылында улуг четпестер бары кылдынган анализтерден илерээн. Эрткен чылын ук каттыжыышкын тудуг организацияларынга 1 млн. 394 муң кезек тууйбуну чедир бербээн, бүдүрүлгелерниң кол фондуларының күчүзүн чүгле 34,5 хуу ажыглаан. Бүгү бүдүртүнген тууйбунуң 10 ажыг хуузу тудугга ажыглаттынмас, брак болган. Ол-ла чер электри энергиязын камнаарын хүлээнген хиризинде 467 муң квт-шакты ажыр чарыгдаан.

Тыва респотребсоюзтуң бүдүрүлгелери кедээниң чурттакчыларын аъш-чем болгаш үлетпүр бараанныры-биле негелдеге дүүштүр хандырар сорулгазын четпес күүседип келген. Ылаңгыя идик аймааның, тоннарның, плащтарның, костюмнерниң ассортиментизи магазиннерде кызы. Ол чорукта бараан курлавырының нормазын 2 миллион 856 муң рубльге кудулаткан. Бараан саарылгазының планын күүседиринге магазиннерниң ажылдаар шактарынга чидириг болдурбазы улуг рольду ойнаар. Ындыг турбуже 1985 чылда 905 магазин-хүнү үстүнген, оон дыка хөй акшаның бараанын чедир саттынмаан. Ылаңгыя Улуг-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу районнарның хереглекчилер ниитилелдеринде магазиннерниң хаалгыг турар чоруу хөй болган. Ол ышкаш Респотребсоюз шугумунда кооперация хереңгилеринге кам чок чорукту болдуруп турарындан эрткен чылын 167 муң рубльди самчыгдаан, 180 муң рубльдиң барааның оорга алыскан. Ол ышкаш арыг орулга планын чедир күүсетпээнинден бюджетче 318 муң ажыг рубльди чедир кирбээн.

Тыва АССР-ның Агроүлетпүркүркомунуң совхозтары он бирги беш чылдың сөөлгү чылында эът, сүт бүдүрер сорулгаларын чедиишкинниг боттандырып, ону күрүнеге садар планын ажыр күүсеткен. Ынчалзажок чамдык совхозтарның экономиказында, саң-хөө ажыл-агыйында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар хөй болуп артпышаан. Бода болгаш шээр малдың баш санын өстүрер талазы-биле сорулга күүсеттинмейн барган. Янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораан, читкен малдың ниити өртээ 8 миллион рубль ашкан. Ол чорук мал продукциязын көвүдедиринге, малдың баш санын өстүреринге багай салдар чедирген. Бо талазы-биле хожудаашкыннар «Торгалыг», «Ак-Туруг», «Шекпээр», «Бай-Тал» совхозтарда бар болган. Ол дээш ук ажыл-агыйларның удуртукчуларын чемелээр апаар.

Малдың баш санын өстүреринге, ооң продуктуулуун бедидеринге, күрүнеге эки шынарлыг малды дужаарынга бир кол үндезин — малдың деңгилдезин экижидери дээрзи кымга-даа билдингир. Ындыг турбуже республиканың чамдык ажыл-агыйлары малды эки семиртпезинден арган малдар ында хөй боор, ооң уламындан ындыг малды күрүнеге дужаар ужурга таварыжып турар. Эрткен чылын арган, ортумактан куду күштүг малды күрүнеге сатканындан совхозтар 3 миллион ажыг рубльди чедир албаан. Малдың эдержидилгезиниң, тарып боозадылгазының хемчеглерин кошкак чорутканындан ооң кызыраар чоруу база хөй болган. Ниитизи-биле мал продукциязының бот-үнези аартаан. Ылаңгыя бо талазы-биле «Кызыгаар», «Ак-Туруг», «Чодураа» совхозтар кошкак ажылдаан. Бо дээрге директорларның, специалистерниң ажыл-агыйжы эвес, ээ-харысалга чок чорууундан болуп турар.

Он ийиги беш чылдың баштайгы чылының дөрт айы эртип турар. Республиканың үлетпүр, бүдүрүлге черлери, кедээ ишчилери партияның XXVII съездизиниң шиитпирлери-биле таныжып, оларны боттандырар талазы-биле хемчеглерни ап турар. Күш-ажылчы коллективтерде эде тургузуушкунуң, дүргедедиишкинниң ажылдары чоруп ажылды бүгү участоктарга чаа ёзу-биле эде тургузуп турар. Бо айтырыглар саң-хөө, материал курлавырларын чөп ажыглаары-биле сырый холбаалыг болуру чугаажок.

СЭКП-ның XXVII съездизинге ТК-ның Политиктиг илеткелинге эш М. С. Горбачев бисте бар бүгү курлавырларны мөөңнээриниң эргежок чугулазын демдеглээн. «Чугаа болза, организас-экономиктиг болгаш социал-психологтуг факторлар тургустунган бүдүрүлге күчүлерин эң эки ажыглаарының, күш-ажылга идиг бээриниң дээштиин бедидериниң, организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну быжыглаарының, ажыл-агыйжы эвес чорукту ажып эртериниң дугайында — деп, ол чугаалаан. — Курлавырлар бистиң боттарывыстың холдарывыста бар, сонуургалдыг, ээ ёзу-биле ажыглаар болза, олар бедик беримчени берип болур». Тыва АССР-ның Саң-хөө министерствозунуң ажылдакчылары боттарының ажылын үениң чаа негелдезин ёзугаар эде тургузуп тура, моон соңгаарты ажыл чорудулганы XXVII съездиниң негелделеринге дүүштүр тургузар сорулганы салган.

Он ийиги беш чылда Тыва АССР-ның Саң-Хөө министерствозунуң ажылдакчылары баш удур, ол үезинде болгаш дараазында чорудар контрольду улам күштелдирер, хыналдаларның болгаш санаашкыннарның шынарын улам экижидер сорулганы салган. Ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, организацияларның саң-хөө, ажыл-чорудулгазын экижидер, аңаа хажыдыышкыннарны болдурбас талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнарын күүседир, продукцияның бот-үнезин чиигедир, бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарны кызырар, артык штаттар тудуп, шалың фондузундан артык чарыгдалдар үндүрер чоруктарны болдурбас талазы-биле дээштиг ажылдарны кылыр бис. Саң-хөө чурумунуң хажыдыышкыннары, курлавырлар камналгазы министерствонуң ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнге доктаамал турар.

К. ОНДАР,
Тыва АССР-ның Саң-хөө министриниң оралакчызы.

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Кызылга профэвилелдерниң область чөвүлелиниң IV пленуму болуп эрткен. Аңаа «СЭКП-ның XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилелдерниң область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди профоблчөвүлелдиң даргазы **Ш. П. Куулар** кылган.

Профэвилелдерниң Тыва область организациязы СЭКП-ның XXVII съездизиниң шиитпирлерин долузу-биле деткип, болуунуң ажылынга чайгылыш чок удуртулга болдурган деп илеткелчи чугаалаан.

Амгы үеде профэвилелдерниң бирги чергелиг айтырыы — съездиниң материалдарын ажыл-ишчилерге пропагандалаарынга, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле сорулгаларга тураскааткан хуралдарны цехтерге, бригадаларга, фермаларга эрттиреринге эң идепкейлиг киржири. Бо херекке эң кол чүве — профбөлүктер бүдүрүлге адырының бүрүзүнге, кижи бүрүзүнге чедип, ажыл-ишчилерге съездиниң шиитпирлериниң ужур-утказын чедингир кылдыр тайылбырлаары болур. Партияның программныг планнары чоннуң, күш-ажылчы коллективтиң, совет өг-бүле бүрүзүнүң амыдыралы-биле сырый харылзаалыг дээрзин көзүлдүр тайылбырлаары чугула.

Бистиң республиканың улус ажыл-агыйы он бирги беш чылда чамдык чедиишкиннерлиг болганын СЭКП обкомунуң чоокта чаа эрткен II пленумунга айыткан. Улус ажыл-агыйының адырларында мурнакчы коллективтер, шалыпчылар бисте хөй. Ынчалзадаа четпес чүүлдер ам-даа хөй дээрзин миннир апаар бис. Үлетпүр хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче ам-даа аажок оожум шилчиттинип, фондуларның эгидиишкини куду боон артпышаан. Капитал тудугда, транспортта шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй.

Партияның съездизи чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринче улуг кичээнгейни угландырган. Амгы үеде кедээ ажыл-агый удуртулгазында эде тургузуушкун доозулган. Республиканың Агроүлетпүркүркому тургустунган. Ооң-биле чергелештир кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң структуразында өскерлиишкиннер болган. Эргелеп-башкарылганың чаа органнары үениң негелдезинге дүүштүр чаа ёзу-биле дидим шиитпирлиг ажылдаар ужурлуг.

СЭКП-ның XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга эң кол рольду социалистиг чарышка онаажыр. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге съезд мурнунуң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн, партийжи принципиалдыг, негелделиг чоруктуң байдалын быжыглаары чугула. Партияның салган сорулгаларын күүседир талазы-биле ажылга кижи бүрүзү идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер республиканың профэвилел организациязының ажылында шыңгыы четпестерни, оларны эдериниң оруктарын айтып, профэвилелдерниң мурнунда туруп турар сорулгаларга, ажылды эде тургузарының, чаа ёзу-биле ажылдаарының айтырыгларынга доктааган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле — чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-хандырылга черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы **А. К. Бакулин**, Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң хойжузу **Д. С. Дотпа**, рестипографияның цех начальниги, профоблчөвүлелдиң штаттан дашкаар секретары **В. И. Попова**, эртем-техниктиг ниитилелдерниң область чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **Г. Н. Тутынина**, Телевидение болгаш радиодамчыдылгаларының күрүне комитединиң даргазы **Т. Ч. Салчак**, күрүне садыы болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы **Д. Л.-Ш. Ондар**, Улуг-Хем мяш-үлетпүр ажыл-агыйының ажылчыны **А. П. Леонтьева** болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Пленум организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Профоблчөвүлелдиң секретарынга, профоблчөвүлелдиң президиум кежигүнүнге агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы **А. Т. Сотпаны** соңгаан.

Пленумнуң ажылынга ВЦСПС-тиң харысалгалыг ажылдакчызы **А. С. Великая** киришкен.

ШӨЛДЕРДЕ АЖЫЛ

Партияның XXVII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеми ховуу трактор бригадазының ажыл-ишчилери часкы чымыштыг ишке кыңамчалыг белеткенген. Механизаторларның, таражыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал ховуу турлаанда тургустунган. Чугайлаттынган ниити чуртталга бажыңнарында оруннар бүрүн херекселдер-биле дериттинген, одалгалыг. Кызыл-булуң шиметтинген. Ажыл-ишчилерни күш-ажылче сорук кирип турар көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери турлагда астынган. Столовая чунар-бажың ажылдап турар.

Янзы-бүрү маркалыг тракторлар болгаш кедээ ажыл-агыйның кожуг машиналары белениниң туруштарында. Кедээ ажыл-агый машиналарын септеп, оларны часкы тарылгага белен болдурарынга идепкейлиг киришкен Хеймер-оол Монгуш, Маадыр-оол Куулар, Борис Күжүгет, Геннадий Куулар болгаш өскелерниң-даа аттары хүндүлел самбыразынга бижиттинген.

— Эрткен чылдарда кедээ ажыл-агый культураларындан чавыс дүжүттү алган бис. Бо чылын агротехниктиг хемчеглерни болур-чогууру-биле ап тургаш, эки дүжүттү алырын бригаданың ажыл-ишчилери дугурушкан бис. Бригада кедээ ажыл-агый культураларын 1630 га черге, ооң иштинде кызыл-тасты 600 гектарга тарыыр — деп, бригадир Үдүй-оол Сундуевич Монгуш чугаалады.

Бригаданың тарылга шөлдеринде часкы иш эгелээн. Чер аңдарылгазын чоруда берген. Баштайгы хүнде 30 га чер аңдартынган. Оон аңгыда 200 га кукуруза тарыыр чер аңдартынмаан Чаңгыс-Тей ховузунда РНГ-4 маркалыг агрегат-биле минералдыг чемиштидилгени чажып эгелээн.

А. ДОНГАК.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ЕВРОПАГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Совет Эвилели тайбыңче чүткүлдүг быжыг базымнарын үргүлчүлеп, бүгү чурттарның миллион-миллион кижилериниң чүректерин болгаш күзел-соруун бодунуң талазынче хаара тудуп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң чугааларында илереттинген улуг хемчээлдиг инициативаларны делегейниң калбак хөй-ниитизиниң үнелеп көрүп турарының кол утказы ындыг боор турар. Херек кырында алгаш көөрге кижи төрелгетенни ядролуг чепсектерден хостаарының талазы-биле мурнунда сүмелеттинген программага чаа чугула саналдар немешкен. Ол саналдарда айыыл чок чоруктуң айтырыы «бистиң ниити бажыңывыс болур» деп совет удуртукчунуң чугаалааны Европа дипте онза чидии-биле тургустунуп турар болганда, ол саналдар ону быжыглаарының перспективаларын болгаш оруктарын ажыдып турар.

Амгы делегейде эң-не улуг күштүг шериг эвилелдериниң аразында кызыгаар чогум-на ол дипти таварып эрткен боор турар. Оларның кайызы-даа эң болбаазыраңгай ракета-ядролуг болгаш аңаа-даа чепсектер-биле хандыртынган. Ында ол ийи бөлүктүң чепсектиг күштериниң үш-үш миллион кижилиг шериин бот-боттарынга удур туруп турар. Совет Эвилели ядролуг чепсек чок болур Европаны чедип алырының оруунга базымнарны кылырынга бодунуң белеңин чаңгыс эвес удаа бадыткаан болгаш ол талазы-биле тодаргай саналдарны киирип келген. Оларда чугаа болза, ортумак ыраакшылдың ракеталарының-даа база ядролуг тактиктиг чепсектиң-даа дугайында боор турар.

НАТО чурттарының удуртукчулары ядролуг чепсектер курлавырларын узуткап эгелээринче Совет Эвилелиниң кыйгырыын хүлээп албайн, ойталаар дээш шаптылаңган чылдагааннарын катап-катап чулчуруп турар. Оларның чугаалап турары-биле алырга, ядролуг чепсек ооң-биле кады америк ядролуг чепсек чок болур болза, Варшава Керээзиниң кежигүнү күрүнелерниң канчаар-даа аажок улуг күчүлүг чепсектиг күштериниң айыылындан камгаланырының магадылалы чок болур.

Ындыг чылдагааннаашкынның хоозун мегези шуут билдингир турда-ла, Европада дайынга удур шимчээшкинни сайзырадырынче чүткүүшкүнү барын пропаганда, ону янзы-бүрү хевирлиг кылдыр эде чогаадып, чулчуруп турар. «Бир эвес бистер болгаш бистиң эвилелчилеривис НАТО-нуң талазындан халдаашкын объектилери болу бербес болзуувусса, бистиң чуртувус Барыын Европага удур дайын хөделиишкиннерин кажан-даа, кандыг-даа байдалдарда эгелевес» — деп, М. С. Горбачев чугаалаан.

Совет Эвилели медеглелдер кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол Европаның күрүнелериниң курлаг чер күштериниң болгаш тактиктиг ужар чүүлүнүң бүгү хевирлерин, а ол ышкаш АКШ-тың болгаш Канаданың Европада турар чогуур күштерин дыка кызырарының дугайында дугуржуп алырын саналдаан. Аңаа боо-чепсектер-биле чергелештир оперативтиг-тактиктиг сорулгаларлыг ядролуг чепсектерни база кызырып болур ийик. ССРЭ боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле өске-даа инициативаларны чугаалажып көөрүнге белен боор турар. Варшава Керээзин болгаш НАТО-ну хары угда, деңге тарадырынга белен чорукту база бадыткаан.

ГФР-ның политиктиг ажылдакчыларының бирээзи Л. Бекман совет саналдарны тайылбырлааш, оларны дыка шыңгыы көөрүнче Барыын чүкту кыйгырган. Бир эвес барыын-европа чурттары боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле чаа совет инициативага чогумчалыг болгаш тодаргай саналдар-биле харыылавас болза олар кордалды, оскунганы ол болур.

Дыка хөй салдарлыг политиктиг ажылдакчылар болгаш партиялар, хөй-ниитиниң массалыг организациялары ындыг кыйгырыгларны үндүргеннер. Ындыг кыйгырыгларны Вашингтон болгаш Лондон, Бонн болгаш Париж тооп, дыңнаарлар бе? Тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка чедирер орук боо-чепсекти улам күштелдирип, мөөңнээриниң эвес, а шериг күштериниң удур-дедир туржуруунуң деңнелин кудуладырының оруктарын кады тывары дамчып эртер дээрзин олар угаап билирлер бе? Бир эвес олар ону тооп дыңнаар болгаш билип каар чүве болза, Совет Эвилели херекти бичии-даа соңгаарлатпас. Ол дугайын Совет күрүнениң сөөлгү тайбың саналдары бүзүрелдии-биле херечилеп турар.

(СЭТА).

ДАНИ ДЫЛДА ҮНГЕН

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның чурттакчылары «Правда» солунну дани дылынга номчуур аргалыг болган — ону киоскилерде садып эгелээн. Бөлүк журналистерниң саналдааны ёзугаар совет солуннуң апрель он бирде үнген номериниң бүрүн хоолгазын 50 муң тиражтыг кылдыр парлап үндүреринге белеткээн.

Ук черниң солуннарының айтып турары-биле алырга, ону ынчаар парлаарының идеязын Францияның дуржулгазы сүмелээн. Аңаа бо чылдың эгезинден бээр ол солуннуң 1,5 млн. хире экземплярын француз дылга саткан.

ЖУРНАЛДЫҢ БАДЫТКАЛЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң неделя санында үнер «Канар Аншене» сеткүүлүнүң дыңнадыы Францияда болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарында улуг шуугаазынны болдурган. Ону ёзугаар алырга, Великобританияның агаар шериинниң баазаларында турар болгаш Ливияже халдаашкынга киришкен америк самолеттар француз чер девискээриниң кыры-биле база ужуп эрткен боор турар.

«Американнар француз болгаш испан чазактарны дыкала кочулап, кыжырааң-дыр. Боттарының ону ыяк билириниң дугайын чугаалап турган хөй санныг француз офицерлерниң бодалы ындыг» деп, «Канар Аншене» бижээн.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Бабыкинниң дамчытканы болза: Берлинниң Октябрь 7 аттыг станок тудуунуң комбинадының мурнакчы бүдүрүлге черниң коллективи чылдың төнчүзүнге чедир дөрт ажыл хүнүнүң хемчээлинге пландан ажыр продукцияны бүдүрүп үндүрер болгаш чаартынган кылыгларның үлүүн 35,6 хуу чедирерин хүлээнген. ГСЧП-ның XI съездизиниң шиитпирлеринге харыы болур ол бедик хүлээлгелерни заводтуң профактивиниң хуралынга ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Немец хостуг профэвилелдерниң каттыжыышкынының Төп баштаар черниң даргазы Г. Тиштиң киржилгези-биле хүлээп алган.

Бүдүрүлге черниң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга чүве чугаалааш, Г. Тиш ГСЧП-ның XI съездизиниң чугула болгаш улуг сорулгалыг шиитпирлери чуртта ханы сеткил ханыышкынын болдурган болгаш долу деткимчени алган деп чугаалаан. Бүдүрүлгеге мурнакчы технологияларны калбаа-биле ажыглаарының, улус ажыл-агыйының дүрген өзүлдезиниң эрге-ажыктарынга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының байдалын чайгылыш чокка экижидериниң эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн. Республиканың профэвилелдери ооң политиктиг, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүн улам ыңай быжыглаарынга төлептиг салыышкынын кииреринге бүзүрелди Г. Тиш илереткен.

СОФИЯ. Болгарияның даглыг черде Пампорово деп эң улуг курортунда кышкы сезон доозулган. Кыш дургузунда аңаа 60 муң ажыг кижи дыштанган. Оларның үштүң бирээзи-ле — даштыкыдан келген аалчы болур. Курорттуң ээлери дыштанып турарларга идепкейлии-биле дыштанырынга калбак аргаларны бергеннер. Дагга хаактаарының спортунуң школазы улуг сураглыг болу берген. Аңаа эрткен кыжын өөредилгени 23 муң ажыг уруглар болгаш улуг улус эрткеннер. Аалчыларга культура программазы база хөй янзы болган. Олар болгар национал танцы школазынга улуг сонуургал-биле барып чорааннар, аңаа башкылар болуп Смолянскиниң аас чогаал ансамблиниң артистери оюн көргүзүп турганнар.

Бир ай болган соонда, Пампоровога чамдык аалчылар бажыңнарынга болгаш тудугларга септелгени кылганының соонда чайгы сезон эгелээр. Аңаа ССРЭ-ден, Венгриядан, Польшадан, ГДР-ден, Англиядан болгаш өске-даа хөй чурттардан муң-муң туристерниң келирин манап турар.

БУДАПЕШТ. Бо чылын чурттар аразынга сөөртүлге кылыр «Хунгарокамион» дээр венгр транспорт трестизиниң аар чүък сөөртүр автомобильдериниң маршруттарының географиязы элээн калбарар. Чаңчыл болганы-биле ол ат алдарлыг бүдүрүлге черниң сөөртүлгезиниң кол кезээн ЭДЧ-ның иштинге боттандырып чорудар. Сөөртүлгениң деңнелин, акы-дуңмалыышкы чурттарга бараан болуруунуң шынарын бедидер сорулга-биле бо чылын бүдүрүлгениң машиналары 280 автомобильдер-биле немежир, оларның чамдыызын ССРЭ-ден садып алыр деп турар. Бүдүрүлге кооперациязының үндезининге бот-боттарынга дузалажып, «Хунгарокамионнуң» автопоездилери совет болгаш венгр бүдүрүлге черлерин кады ажылдажылгазының чаа маршруттары-биле тудуштуруптар.

УЛАН-БАТОР. Моол найысылалда Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан болгаш дерээн асфальт-бетон кылыр ийи завод баштайгы продукциязын берип эгелээн. Бүдүрүлге черлеринде бүгү бүдүрүлге чорудулгаларын шакта 30 тонна асфальт-бетон бүдүрүп үндүрер херекселди тургусканы-биле ажыл долузу-биле автоматчыттынган. Ону чаңгыс оператор башкарып турар. Чоокку чылдарда республикага ындыг хевирлиг дөрт бүдүрүлге черни тудар. Ол чорук кадыг шыгылыг оруктарның узунун барык ийи катап улгаттырар арганы бээр.

(СЭТА).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

БЕРЛИН. Округ төвүнде Георгий Димитров аттыг школаның 3-кү клазының өөреникчилериниң кыйгырыы Одерде-Франкфурт округунуң өөреникчилери идепкейлии-биле деггээннер. Олар Никарагуада боттарының үе-чергелеринге дузалап, оларны өөредилге номнары-биле болгаш өөредилге херекселдери-биле хандырар деп эгелекчи саналды үндүргеннер. Хөй санныг субботниктер үезинде чыып алган акша-хереңгизи-биле олар портфельдерни, кыдырааштарны, демир-үжүктерни садып алганнар. Никарагуа уругларга бээр дээн чүүлдерин школачылар боттары бөлүктей белеткеп ап турарлар. Никарагуаже эп-сеткил каттыштырылгазының чүъгү-биле кады 55 муң ажыг өөредилге номун чорудуп бээр.

* * *

ПРАГА. Тайбыңның чех чөвүлелиниң чыл санында организастап турары «Уруглар, тайбың болгаш уран чүүл» деп чаңчыл болган конкурстуң адрезинге чартык миллион ажыг чуруктарны, шүлүктерни болгаш проза чогаалдарын чорудуп берген. Конкурста келген бүгү ажылдарда, чамдыкта сайзыраңгай эвес-даа бол, ынчалза-даа чүректиң ханызындан кылып күүсеткен ажылдар кол бодалды — дайынны чайладыр, Черге тайбыңны камгалап алырының бодалын — аныяк салгалды каттыштырып турар бодалын илереткен.

* * *

ЛЮКСЕМБУРГ. Эп-сеткил каттыштырылгазының «Люксембург — Никарагуа» деп национал ассоциациязының активчилери Никарагуаның бичии уругларынга үш муң эжеш идиктерни чыып алганнар. Төп Американың ол чуртунуң уругларынга идик чыыр талазы-биле операцияга Люксембургтуң деткиилгелиг хөй санныг организациялары база киришкен.

(СЭТА).

ЧАВЫРЛЫЫШКЫНГА УДУР БАЗЫМ

Бодунга 24 ракетаны ап чоруур аргалыг «Трайдент» дээр системаның суг адаанга чоруур ядролуг сески америк хемениң эштириниң шенелделерин май 20-де эгелээр деп турар. Ол чүл дээрге, стратегтиг халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар дугайында (ОСВ-2) 1979 чылдың июнь айда ат салдынган совет-америк керээде тодарадып, айыткан хөй октарлыг 1.200 ядролуг ракеталарның доктааткан «тулган саны» Каттышкан Штаттарның ажа бергени ол болур. Ол чүгула дугуржулганы АКШ ооң соонда күштүг кылдыр бадылаваан-даа болза, ону талалар амгы үеге чедир сагып келген болгаш, Вашингтоннуң улам күштелдирип келгени боо-чепсекти эндере бүдүрерин оожургадыр факторларының бирээзи боор келген. Албан кижилериниң чугаалаарын болгаш америк парлалганың тайылбыр чүүлдерин ёзугаар алырга, амгы үеде администрацияның бөлүктеринде ОСВ-2-ниң келир үезиниң дугайында айтырыг талазы-биле кадыг-дошкун демисел чоруп турар.

Чаа суг адааның хемезиниң хөделириниң шенелделерин эгелээр чорук совет-америк дугуржулга-биле доктааткан кызыгаарлаашкынны АКШ барымдаалаар дээр болза, «Посейдон» дээр чергениң амгы үеде бар боор турар ийи хемелерни бузар дугайында Ак бажыңның шиитпирин хүлээп алырын негээр. Камгалал министри К. Уайнбергерге баштаткан «хартыгалар» америк удуртулганың иштинден ындыг базымга күштүү-биле удурланып турар.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

СОФИЯ. (СЭТА). БУР-нуң Ада-чурт Фронтузунуң Национал чөвүлелиниң Болгарияның улусчу эрге-чагыргазының төп болгаш чер-чер органнарынга бо чылдың июнь айда болур соңгулдаларга тураскааткан хуралы боор эрткен. Ол соңгулдалар СЭКП-ның XXVII съездизиниң чаагай салдарының адаа-биле боор эртерин хуралга хүлээп алган доктаалда демдеглээн. БКП-ның XIII съездизиниң Болгарияга сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарын дүргедедиринче, тайбыңны быжыглаарынче угланган шиитпирлери соңгулдаларның политиктиг үндезини болур ужурлуг. Болгар улустуң БКП-ны долгандыр мораль-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвии ооң көргүзүп, социалистиг улусчу эрге-чагырганың тиилелгези болурунга Национал Чөвүлел бүзүрелин илереткен.

Национал Чөвүлелдиң хуралынга БКП ТК-ның Чиңгине секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков киришкен.

Каттышкан Штаттарның 6-гы флодунуң Мурнуу Чер ортузу далайга шериг маневрларынга чээрби дайынчы корабльдер болгаш элээн каш суг адааның хемелери киришкен. «Коралси» болгаш «Саратога» дээр авианосецтериниң кырында тургустунган 150 ажыг «фантомнар» болгаш хайгыылчы самолёттар Ливияның агаар делгемнериниң шуут чоогунга чөңгээлиг ужудуушкуннарны кылып турган.

Америк шериг эрге-чагыргаларының Ливияга удур дайынзырак үүлгедиишкиннерин кылыр дээр оралдажыышкыннары тодаргайы-биле көстүп турган. Политиктиг хайгааракчылар Ливияже агаардан дөрт халдаашкынны кылып болурун баш удур билип турганнар. Ол херек кырында ындыг-даа болган, АКШ ол бот догуннаашкыныг күрүнеже араатанзыг халдаашкыннарны кылган.

ЧУРУКТА: «Саратога» авианосецтен америк бомбардировщиктиң ужуп үнүп бар чоруру.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Ленинградтың ажылчы чонунуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның чаңчылдарынга ажылчын аңгының салгалдарын кижизидип келген болгаш ам-даа кижизидип турар.

1891 чылда Петербург ажылчыннарының Россияга эң баштай эрттирген маёвказы Невада хоорайның революсчу шимчээшкин төөгүзүнге эң онзагай чүүл болган. Бо болуушкун дугайын гранит тураскаал чугаалап турар. Жданов аттыг заводтуң судно тудугжуларының колоннызы моон Май Бирниң чыскаалынче чоруп турар. Маңаа хоорайның хөй-хөй школаларының болгаш училищелериниң сургуулдарын бо-ла көрүп болур.

Россияга баштайгы маёвка дугайын көргүзүп турар гранит тураскаал чанынга Май байырлалының бүдүүзүнде судно заводунуң эң эки ажылчыннарын ВЛКСМ кежигүнүнге хүлээп алган.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Ажыктыг, солун дыштанылга дээш

БААЗАНЫҢ АЖЫГЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП ТК-ның «Культура албан черлериниң болгаш спорт тудугларының ажыглалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» 1985 чылдың июньда хүлээп алганы доктаалын амыдыралга боттандырар сорулга-биле районнуң күүсекчи комитеди, оон культура килдизи болгаш районнуң спорт комитеди тускай комплекстиг планнарны ажылдап кылган, районнуң культура-спорт комплекизи тургустунган.

Районда 8 культура албан чери, төпчүткен библиотека системазында 9 библиотека болгаш уругларның музыка, чурулга школалары ажылдап турар. Чурулга школазының салбырын Кызыл-Даг суурда ажыткан. Шуйда уруглар библиотеказы ажылдап эгелээн. Район төвүнде музыка школазы, «Тээли» совхозтуң төвүнде болгаш Кызыл-Даг салбырда чаа культура ордулары ажыглалга киргилээн. «Тээли» совхозта Культура бажыңын төпчүткен клуб системазы кылдыр тургускан.

Культура бажыңнарынга 1985 чылда ниитизи-биле 1238 культура-массалыг хемчеглерни эрттирген, аңаа 194600 ажыг кижи киришкен. Ол 1984 чылга деңнээрге, оон барык 2 катап хөй болуп турар. Төпчүткен библиотека системазы 1985 чылда 6200 номчукчуну хаара туткан болгаш 90186 номну берген. Районнуң библиотека ажылдакчылары культура-спорт комплекизиниң хемчеглеринге идепкейлиг киржип турар. Төпчүткен библиотека системазы 1985 чылдың түңнелдери-биле республикага бирги черни ээлээн болгаш шилчиир кызыл тук-биле шаңнаткан.

Районда ниитизи-биле волейболдуң 24, баскетболдуң 14, футболдуң 12 шөлдери болгаш школаларда дөрт спорт залы бар. Культура болгаш спорт комплекизиниң таарыштырылга чөвүлелин тургускан. Шуй ортумак школазында чаа спортзалды, район төвүнде уругларның музыка школазын ажыглалга киирген. Ол ышкаш районда уругларның спорт школазы болгаш ниити билиг школаларында күш-культура болгаш спортче 4 муң ажыг өөреникчини хаара туткан 72 спортчу секция ажылдап турар.

Ыяңгыя хостуг хүреш районнуң школаларында элээн сайзырап кел чоруур. Спорттуң бо хевиринде хөй өөреникчи хаара туттунган. Район төвүнде, «Тээли», «Кара-Хөл» совхозтарда бөдүүн хевириниң стадионнары бар.

Район төвүнде тургустунган культура-спорт комплекизиниң планын ёзугаар 1985 чылдың июнь айдан бээр янзы-бүрү хевирлерниң дыштанылга хүннерин хөйнү организастап чоруткан. Ону эрттиреринге албан организациялар коллективтери болгаш чурттакчы чон идепкейлиг киржип турар.

Албан организациялар, күш-ажылчы коллективтер аразында спортчу маргылдааларны организастап турары сөөлгү үелерде экижээн. Оон чижээнге, Тээлиде 958 дугаарлыг кежүп чоруур механизастаттынган колоннаның шилчиир кубогу дээш баскетболга, СЭКП райкомунуң кубогу дээш шыдыраага, райкүүскомнуң кубогу дээш волейболга эрткилээн маргылдаалар хамааржыр. Ол маргылдаалар организастыг, эки деңнелге эрткен, хөй киржикчилерлиг болган.

Профессионал байырлалдарны стадионнарга болгаш культура одагларынга спортчу, культура-массалыг хемчеглер-биле кады чорударын идепкейжиткен. Суурларда «Авам, ачам база мен—спортчу өг-бүле бис», «Хөглүг старттар» дээн ышкаш спортчу оюннарны организастап турары эки.

•

Район төвүнүң «Аялга» агиткультбригадазының 5от-тывынгыр артистери чылдың кайы-даа үелеринде көдээниң ажыл-ишчилеринге чедип, солун программалыг концерттерни көргүспүшаан, лекция, беседаларны чонга номчуп келген.

Районнуң Культура бажыңының ажылдакчылары телевидениеге улусчу театрлар конкурузунга киришкен. Кара-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилеринге аалдап чораан. Музыка болгаш чурулга школаларында 155 өөреникчи өөренип, олар культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киржип келген.

Культура-спорт комплекизиниң баазаларын чөп ажыглаары-биле хемчеглер алдынып турар. «Тээли», «Кара-Хөл» совхозтарда бөдүүн хевириниң стадионнарын эде кылыры, «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарга стадионнарны, район төвүнге спортзалдың тудуун, спорт шөлдерин кылырын районнуң күүсекчи комитеди бо чылын планнаан. Тээли суурда музыка школазы турган эрги бажыңны септеп, эде дерээш, уругларның спорт школазы кылыр. Оон даштыкы девискээрин херимнээр, аңаа спорт шөлдерин кылыры планда көрдүнген. Оон-биле кады албан организацияларга бөдүүн спорт шөлдерин дерип кылыр, янзы-бүрү секцияларны организастап чорудар. Шыдыраа, бильярд, стол теннизи ойнаар черлерни кылыр.

Кылдынган болгаш кылып чорудар ажылдар-биле чергелештир культура, спорт черлериниң ажылында четпестерни чок деп болбас. Культура одагларында сонуургал талазы-биле каттыжыышкыннар болгаш клубтар эвээш тургустунган. Уран чүүлдүң болгаш техниктиг чогаадылга бөлгүмнериниң доктаамал ажылдаарын ам-даа чедип албаан. Чамдык удуртукчуларның талазындан культура-спорт комплекизиниң ажылынче ам-даа четпес кичээнгей салып турар. Чамдык бар стадионнарны септеп кылбайн, ажыглавайн турар. Найырал салбырында көдээ клубту каш чыл улаштыр септевээн. Дыштанылга кежээлерин, спортчу маргылдааларны эрттирип турары үениң негелдезинге четпес. Кылып чорудар хемчеглерни баш удур планнап, киржир коллективтер биле демниг ажылдаары чугула. Чамдык спортчу маргылдаалар чогуур белеткел чок, буу-хаа эртер, киржикчилерниң спортчу мергежили чавыс болуп артпышаан. Культура, спорт албан черлеринде кадрлар айтырыы долузу-биле шиитпирлеттинмейн турар. Оларны чурттаар оран-бажың-биле хандырары нарын айтырыгларның бирээзи болуп турар.

И. СЕДИП-ООЛ.

КӨДЭЭ ШКОЛАЖЕ КӨРНҮР

Школа реформазын амыдыралга боттандырып эгелээнден бээр ниити өөредилге чылы төнүп турар. Бо үениң иштинде Саглы ортумак школазының башкылар коллективи өөреникчилерге хайы болгаш быжыг билигни бээр дээш кичээл эрттирериниң дээштиг аргаларын дилеп, өске республикаларның башкыларының мурнакчы дуржулгазын ажыглап, өөреникчилерниң күш-ажыл кижизидилгезинче кичээнгейни угландырган. Ада-иелер болгаш күш-ажылчы коллективтер-биле харылзааны улам быжыглаар дээш ажылдап турар. Бо ажылдар шору түңнелдиг апаар чыдарын 1984 — 85 өөредилге чылында район школаларының аразында чарышка тиилекчи болуп, шилчиир кызыл тукту чаалап алганы болгаш интернат ажылының талазы-биле бааза школа болу бергени херечилеп турар. Ынчалза-даа чамдык четпестерни болгаш шаптыктыг чүүлдерни маңаа айтып болур.

Школа реформазында күш-ажыл кижизидилгези-биле чергелештир өөреникчилерниң эстетиктиг кижизидилгезинге ыры болгаш чурулга кичээлдериниң ролюн бедидерин болгаш база оларны башкылаарынга тускай эртемниг специалистерни быжыглаарын онзалап демдеглээн. А Саглы школазы күш-культура, ыры, музыка болгаш чурулга башкылары-биле бөгүнге чедир хандыртынмаан. Чылдың-на чаа өөредилге чылы эгелээр бетинде директор биле өөредилге эргелекчизи бо эртемни башкылаадыр улус дилеп пат-ла болурлар. Чаа өөредилге чылында байдал кандыг болур ирги деп айтырыг бисти амдан эгелеп дүвүредип турар.

Школаның башкыларын чурттаар бажың-биле хандырып турары база четпес. Сөөлгү он чыл дургузунда школаның аал чурттаар үш бажыңга чединген. Бөгүнде өг-бүлелиг, хөй уругларлыг сес башкы хуу бажыңнар хөлезилеп, чылдың-на бир бажыңдан өске бажыңче көжүп чурттап турарлар. Байдал мындыг турда, башкыларның чогумчалыг ажылдаарынга бергедээшкиннер-даа таваржып турар, чаа башкыларның немешпейн турарының бир чылдагааны-даа мында деп бодаар мен. Ынчангаш совхоз дирекциязы болгаш көдээ Совет башкыларның чурттаар оран-бажыңын экижидеринче көрнүр боор деп идегеп турар бис.

Элээн каш чыл мурнунда Саглыга уругларның музыка школазының филиалын ажыдар дугайында чугаа чоруп турза-турза, ам сураа безин дыңналбастай берген. Саглының бүгү чону ооң ажыттынарын улуг идегел-биле манап турар.

Эстетиктиг кижизидилгеге болгаш чоннуң хостуг үезин чөп ажыглаарынга хөгжүм херекселдери улуг рольдуг. 70 чылдар үезинде садыгларда мандолина болгаш допшулуурну эвээш-даа болза садып турган. Ам оларның барааны безин көзүлбестээн. Райпога келбейн турары ындыг бе азы бистиң садыгжывыс буруулуг бе?

Б. КЫРГЫС,
Саглы школазының башкызы.
Өвүр район.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан «Шын» солуннуң шаңналы дээш тыва хүреш маргылдаазы болур.

Маргылдаа май 1-де «Хүреш» стадионунга эртер.

Бо маргылдаага киржирин күзээн мөгелер хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединге кээп адын бижиллер. Даңзыны апрель 30-ге чедир тургузар. **Адрези: Интернациональная кудумчузу, бажың № 1, телефону: 2-29-88.**

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ

29. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Эрткен неделяда спорт. 9.05 — «Ферфакстың миллионнары». Уран-чечен фильм. 10.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.30 — 11.35 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Кижи болгаш бойдус». Док. фильмнер: «Чүге боданы бердиң, арыг...», «Адыш часкаарын хоругдаан». 15.20 — «Ада-чурттуң оглу». В. Н. Татищев дугайында. 15.55—Уругларга фильм. «Отчугаштар». 17.15 — Берлин. «Кызыл ырлар». Берлинге политиктиг ыр фестивалының дугайында. 18.05 — «Кайгамчык доскаар». Мультфильм. 18.15 — Эртем болгаш амыдырал. 18.15 — Бөгүн делегейде. 19.00— Латви ССР-ниң Күрүнениң үлегерлиг театрының артистериниң концерти. Ригадан дамчыдылга. 19.30 — Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVII съездизиниң дугайында. 21.00 — «Үе». 21.35 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Чедиишкин». Уран-чечен фильм. 23.05 — Эрткен неделяда спорт. 23.25 — 23.50 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Хереелдер чогаадыкчылары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — Төөгү 5 класс. Бурунгу Римге культура болгаш эртем. 9.05; 12.40 — Француз дыл. 10.05— КПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Чогаадыкчы ажылдың арыннары 10.35; 11.40 — Физика. 7 класс. XII беш чылда ССРЭ-ге электрофикация. 11.05 — Шыдыраа школазы. 12.10 — Төөгү. 4 класс. Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен. 13.10 — «Билир болгаш кылып билир». Школачыларга эртем-тайылбырлыг фильм. 13.40 — «Өөредир болгаш кижизидер». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ф. А. Гуляеваның дугайында. 14.10 — «Демьян Бедный —революцияның ыраажызы». 15.05 — 15.10 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. «Колобок». 18.45 — «Сылдысчыгаш». Ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар. 19.10 — Телемедээлер. 19.20— «Азия төвү». Программада: Медээлер. «Тайбың! Май! Күш-ажыл!», Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан дамчыдылга. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбай чугаалап тур...» 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Че-ве, кыстар!». Мурнуку ужуражыышкыннарның тиилекчилериниң ужуражыышкыны. 23.05—00.05 — Телеконцерт.

30. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.45 — Мультфильмнер: «Аисниң чечектери», «Эх, сени-даа, ух, сени-даа, оо, сени-даа!». 9.05 — «Чедиишкин». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 11.35 — 11.40 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Онза сан». Тайбыңның Совет фондузунуң дугайында док. фильм. 15.00 — Тележурнал. 16.00 — Бүгүдеге стадион. 16.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң оюн көргүзүү. Владивостоктан дамчыдылга. 17.30 — «...Он алды болгаш оон улуг назы». 18.15 — Амгы үениң делегейи болгаш ажылчын шимчээшкини. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дүргедээшкин». Хөмүр-дашты казып болгаш сөөртүп турда чидириглерин канчап болдурбазыл (Кузбасс). 19.30 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Магистраль». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Телекөрүкчүнүң спутниги. 22.05 — «Совет уран чүүлдүң арыннары. Литература болгаш театр». Он сериялыг док. фильм. 10-гу фильм. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География, 7 класс. Ыраккы Чөөн чүктүң бойдузу. 9.05; 12.40 — Немец дыл. 10.05 — Совет чурулга уран чүүлү. «Бистиң күш-ажылывыс — ат-алдарның дерээ». 10.35; 11.40 — Төөгү. 9 класс. ССРЭ-ге культура революциязы. 11.05 — «Бөдүүн — нарын шынкар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — В. И. Лебедев-Кумачының шүлүктери болгаш ырлары. 13.10 — «Билиг — күш». Тележурнал. 13.40 — «Базып ор, Май Бирі!». Май Бирниң 100 чылынга байырлалдыг дамчыдылга. 15.10 — 15.15 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. «Өңнүктер калыг-бергеге билчир». 18.40 — Кызыл хоорайның № 37 уруглар садының концерти. 19.00 — Док. фильм. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү». Программада: «Тайбың! Күш-ажыл! Май!». Май Бирге тураскааткан байырлалдыг үндүрүлге. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Кым болурул?». Мультфильм. 20.15 — Ритмиг гимнастика. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.40 — 00.00 — «Фестивальдар... конкурстар... Концерттер...».

МАЙ

1. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Чаш назынның аас-кежиктиг делегейи». Док. телефильм. 9.20 — «Тайбың! Май! Күш-ажыл!». Шүлүглелдиг композиция. 9.50 — Делегей улустарының чогаадыкчы ажылы. 10.50 — «Мээң Москвам». Док. телефильм. 11.40 — П. Чайковский. Оркестрлиг скрипкага концерт 12.20 — «Федя Зайцев». Мультфильм. 12.45 — Делегей болгаш аныяктар. 13.20 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 13.50 — Москва. Кызыл шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ге тураскааткан дамчыдылга. Төңгенде — пионерлерниң байырлалдыг концерти. 16.00 — Уругларга фильм. «Чаап чиде берген». 17.15 — Док. телефильм. Культура ажылдакчыларының тайбың дээш демиселге киржилгезиниң дугайында. 18.05 — «Цирк деп чүл?». Фильм-концерт. 18.50— «Брестиң кыржыла ындыг шыпшыын». Док. телефильм. 19.10 — «Союзмультфильм» студиязының мультфильмнери. «Часкы аялгалар», «Өөрүшкүнүң ырызы», «Квартет». 19.50 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Кончуг хумуутпелдиг кижи». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ниң байырлаашкынының дугайында репортаж. 22.00 — 00.25 — Май Бирниң байырлыг концерти. Төңгенде — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — А. Бородин. № 2 квартет. 8.50 — В. Маяковский. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов номчуур. 9.25 — Хөглүг старттар.

КЫЗЫЛДАН

9.55 — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.30 — С. Марков. Телешия. 13.20 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 13.50 — Москва. Кызыл шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан дамчыдылга. Төңгенде — пионерлерниң байырлал концерти. 16.00 — Останкинонуң Концерт студиязынга академик Д. С. Лихачев-биле ужуражыышкын. 17.30 — «Лимпопо». Мультфильм. 17.50 — Уругларга фильм. «Чижик матрос».

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни Кызыл хоорайга байырлааның дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу — космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар. 21.00 — «Үе». Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни байырлаашкынның дугайында репортаж. 22.00 — 23.20 — «Сосновкага премьера». Уран-чечен телефильм.

2. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Медээлер. 8.20—Совет ыр концерти. 8.55— «Хүн коклазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15— «Хөглүг ноталар». Аныяк ыраажыларның концерти. 10.15 — Поэзия. Е. Исаева. Төрүттүнген хүнүнден бээр 60 чылынга. 11.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң күүседикчилериниң III бүгү-россия конкурузунуң түңнел концерти. 12.15 — Москваның даштыкы аалчылары. 12.35 — «Чемээштен бедик». Уругларга уран-чечен телефильм. 1 болгаш 2-ги сериялары. 14.55 — «Чоргаар корабльчыгеш». Мультфильм. 16.15 — «Киноафиша». Дамчыдылганы— кинорежиссер А. Панкратов-Черный чорудар. 17.20 — КҮУТ-тың үрер хөгжүм херекселдериниң оркестри ойнаар. Дирижёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи — В. Андропов. 17.40 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Карантин». Уран-чечен фильм. 19.00 — Футболга ССРЭ-ниң кубогу. «Торпедо» (Москва) — «Шахтёр». Чапсарда (19.45) — «Бир эвес кадык болуксазыңза». 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». 21.35 — Эстраданың оюн көргүзүү. 23.15 — 23.30 — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Сосновкага премьера». Уран-чечен телефильм. 9.30 — Ленинградтың телестудиязының программазы. 10.55 — «Литература чогаалдарын экранга үндүргени». М. Горький «Чаш чорааным». 12.30 — «Бир намдарның үзүндүлери». Аргентин композиторларның музыказынга балет. 13.20 — Совет чурулга уран чүүлү. Б. Прорков. 13.50 — Т. Рузавина болгаш С. Таюшев ырлаар. Саратовтан дамчыдылга. 14.30 — Ритмиг гимнастика. 15.00 — «Мөңгүннелчек удазын» Уран-чечен телефильм. 1 болгаш 2-ги сериялары. 17.10 — «Союзмультфильм». студиязының мультфильмнери. «Шивижигештерниң оюн кыпсып турда», «Бора мойнак», «Шыпшың алаак». 18.00 — «Камгала — арыг сени шаңнаар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.20 — Чогаалчы болгаш амыдырал. 19.05 — «Херээженнер чалап тур». Уран-чечен фильм. 20.20 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Арыгда ыржыгаш». Мультфильм. 20.35 — «Москва хемнеп аян-чорук». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Поэзия. О. Сулейманов.— «Чээрби беш чыл болганда сөөлгү сөс». 22.00— 23.50 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск). — «Спартак». Минскиден дамчыдылга.

3. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45— А. Наколаев — «Трио». 9.05 —«Бөдүүн — нарын шынкар». Ада-иелерге тележурнал. 9.35 — «Чүүден база чүге». Уругларга дамчыдылга. 10.05 — Чурулга уран чүүлү. Тайылбыр- 10.50 — Улус чогаадылгазының ийиги бүгү-эвилел фестивалы. 11.20 — «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге». 11.50— «Док. экран». Дамчыдылганы — шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. 12.55 — Ону шыдаар силер. 13.40— «Арыгның аян-чорукчулары». Мультфильм. 14.00— Үе болгаш болуунуң дугайында. Шүлүглелдиг антология. А. Прокофьев. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Щербаков номчуур. 14.15 — «Билдингир-даа болза, эдептиг». Дамчыдылганы — профессор С. П. Капица чорудар. 15.15 — «Тоол аалдап келген». «Даш чечек». Уран-чечен фильм. 16.50 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 17.00 — Футбол. Кубок эдилекчилериниң кубогу. «Динамо» (Киев) — «Атлетико» (Мадрид). Франциядан дамчыдылга. 18.35 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Москва карак чажынга бүзүревес». 1 болгаш 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Субботада кежээ». ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Товстоноговтуң удуртулгазы-биле М. Горький аттыг шииниң Үлегерлиг Улуг театры аалдап келген. Чапсарда. (22.40) — Медээлер. 23.40 — 02.00 — «Москвага Сан-Ремонуң чечектери болгаш ырлары»

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Оолдар, дүргени болгаш кузелдер». 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.30 — Литература чогаалдарын экранга үндүргени. М. Горький. «Кижилер аразынга чорааным». 12.05 — «Часкы». И. Штраустуң опереттазы. Москваның оперетта театрының шиизи. 14.25 — «Союзмультфильм» студиязының мультфильмнери. «Хөглүг огород», «Хедер диис оглу». 14.45 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден» А. Рубинштейн болгаш М. Балакирев. Романстар. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Архипова күүседир. 15.20 — Ю. Маслов. «Шилип алыр эрге». Телешии. 1 болгаш 2-ги кезектери. 18.30 — Москва. Консерваторияның Улуг залы. С. Рихтерниң, Н. Гутманның, О. Коганның болгаш Күрүнениң А. Бородин аттыг квартединиң киржилгези-биле концерт. Р. Шуманның чогаалдарын күүседир. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Пионерлер ордузундан Ивашка». Мультфильм. 20.15 — Э. Москвитина (арфа) ойнаар. 20.30 — Черде, дээрде болгаш далайда. 21.00 — «Үе». 21.35 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнер: «Экскурсант», «Үн», «Скрепкалар», «Алдын өөк». 22.50 — 23.40 — Кежээки аялгалар.

4. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Ритмиг гимнастика. 9.15 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 9.25 — «Спортлотонуң» 18-ки тиражы. 9.35 — «Будильник». 10.05 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.35— «Аян-чорукчулар клуву». 12.35 — «Музыка киоскузу». 13.05— «Кедээниң шагы». 14.05— ССРЭ-ниң улустуң артизи кинорежиссер С. А. Герасимовтуң уран-чечен фильмнери. «Кыстары — чечектери». 15.40 — Чүнү ножуурул. 16.20— Пианист Владимир Горовиц (АКШ) ойнаар. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Тоорук шыкпыыжы». Мультфильм. 19.10 — «Мээң ынак клоунум». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Эрестиглерниң оюну». Улустуң спортчу байырлалы. Кемероводан дамчыдылга. 22.10 — «Айыылдыг аян-чоруктуң хөглүг хроиказы». 23.25 — 23.40 — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кыска хемчээлдиг уран-чечен телефильмнерниң альманагы: «Экскурсант», «Үн», «Скрепкалар», «Алдын өөк». 9.30 — Авамның школазы. 10.00 — «Праганың часы» — фестивальдың 40 чылы». 11.00 — Литература чогаалдарын экранга үндүргени. М. Горький. «Мээң университеттерим». 14.15 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. И. Гайдн. 15.10 — «Союзмультфильм» студиязының мультфильмнери: «Дядим кижиниң чүрээ». «Сарыг аист», «Лю алышкылар». 16.10 — Делегей болгаш аныяктар. 16.45 —Дириг амытаннар амыдыралы». 17.45 — «Автограф». Литератураның телевикторинады. 18.45 — «Москваның аалчылары». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко чорудар. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Мультфильм. 20.15 — «Интродукция». Док. телефильм. 20.25 — «Оризонт» ансамбльдиң концерти. 21.00 — «Үе». 21.35—23.40 — А. Ваксберг — «Кешкениниң дою». Телефильм-шии. 1 болгаш 2-ги кезектери.

КИНО

АПРЕЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Странная история доктора Джекила и мистера Хайда» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Принц и нищий» 9.10, 13.10, «Когда другие молчат» 11.00, 15.00, «Легенда о любви» 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Полевая гвардия Мозжухина» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Проверка на дорогах» 15.00, 17.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Жди меня» 18.00 20.00 шактарда.

Агаар

Республикага өскерлип каап турар агаар болур, чамдык черлерге хар, чаъс холуй чаар. Соңгу-барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Агаарның температуразы дүне 1—6 градус соок. Хүндүс 8—13, чамдык районнарга 0—5 градус чылыг.

Кызылга булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 10—12 градус чылыг.

Шын Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3285.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00802